

Inleidende teksten over :

Wilhelm REICH

Herbert MARCUSE

Ivan ILLICH

Erich FROMM

+ Politiek platform

van S.K.A.L.

OKTOBER 1977

10 fr

**socio-kulturele aktiegroep
vlamingenstraat 102 leuven**

Inleiding

"Waarom gedraagt de mens zich als een volslagen gek? Het is de eerste periode in de geschiedenis van de mens, waarin hij in staat is werkelijk van het leven te genieten, vrij van koude, honger en ziekte. Het is de eerste periode waarin hij aan al zijn primaire behoeften kan voldoen. Anderzijds is het ook de eerste periode in zijn geschiedenis dat de mens het vermogen bezit zichzelf in één slag uit te roeien of zijn tragisch krimpende mooie kleine aardbol onbewoonbaar te maken door verontreiniging of overbevolking. Men zou menen dat zelfs de grootste idioot een verstandige keuze tussen die beide alternatieven kan maken. Het komt neer op een keuze tussen genieten en ondergaan. Toch schijnt de mens geneigd te zijn laatste te kiezen en het 'Wereldrijk der Kakkerlakken' te willen stichten. Kakkerlakken zijn heel weinig gevoelig voor sterke radio-actieve straling en zullen voedsel in overvloed vinden in een wereld waarin de bronnen, die onmisbaar zijn voor de instandhouding van menselijk leven, hebben opgehouden te vloeien."

Dit is een gepikte inleiding uit het boek de 'Krankzinnige Aap' van een 77-jarige Nobelprijswinnaar Albert Szent-Györgyi die op jongere leeftijd nog ooit het vitamine C ontdekte. Het is ergens onze mening dat bepaalde mensen nog niet zo gek zijn, maar de rest wel gek aan het maken zijn, door hun afstompend werk, hun sprookjesachtige reclamespreuken en de manier dat ze iedereen uitnodigen van het hele leven door te brengen in de warm gestoffeerde zetel, kijkend naar de TV en zichzelf voortdurend bewonderend omwille van de aangekochte statussymbolen, zoals de nieuwste type van auto of kleurentv, waardoor hij weet dat hij bewondering en achting afdwingt bij zijn burens en andere vrienden.

SKAL wil dit jaar niet eindeloos blijven doorhameren op deze klassesetstellingen, maar wel de alternatieve samenleving uitpluizen en de wegen ertoe ter discussie stellen. De Grote Weigering om zich nog verder in de huidige werkverdeling in te schakelen moet worden concreet gemaakt. Een bruikbaar socialisme moet zich ook toespitsen op een analyse van de menselijke relaties, om alle uitbuitingsschema's, ook de psychologische (bv. man en vrouw of lief) aan de kaak stellen.

De mens terug in vrijheid herstellen heeft in de eerste plaats te maken met het afbouwen van alle autoriteiten die het individu gedurende zijn opvoeding en later conditioneren tot dat type, dat overeenstemt met de eisen van het economisch systeem: onderdanigheid en weinig persoonlijke eigenheid, die resulteert in een gelijkschakeling van alle smaken op langere termijn.

Deze brochure wil het politiek platform van Skal illustreren met aanverwante theoriën van Marcuse, Illich, Fromm en vooral Wilhelm Reich. Deze inleidende teksten over deze filosofen behandelen natuurlijk niet alle aspecten waarover ze het ooit in hun boeken gehad hebben. Een selectie in de besprekingen werd doorgevoerd aan de hand van het opzet nl. de relevantie voor het platform.

Socio-Kulturele Aktiegroep Leuven.

WILHELM REICH

Na studies in geneeskunde specialiseerde Reich zich na 1920 nog een tweetal jaren in de psychiatrie. Reich was eerste assistent in de eerste psycho-analytische kliniek, gesticht door Freud, toegankelijk voor een ruimer publiek. Met de instemming van Freud stichtte Reich in 1924 een seminarie voor psychoanalytische techniek dat hij leidde tot 1930. Rond deze periode was Reich zeer politiek geëngageerd in de Duitse communistische partij. De belangrijkste programmapunten van de 'Deutsche Reichsverband für Proletarische Sexualpolitik' rond 1930 in het kader van de partij waren van zijn hand. In 1934 werd hij omwille van deze activiteiten uit de Internationale Vereniging voor Psychoanalyse gestoten. Na 1934 zal Reich gaan beweren dat hij op empirische wijze de seksuele energie geobserveerd heeft. Hij noemde deze bio-energie of orgonenenergie. Vanaf het einde van 1942 tot aan zijn veroordeling in 1956 heeft hij dan allerhande experimenten rond deze orgonen of kosmische energie voortgezet. De 'Federal Food and Drug Administration' veroordeelde hem tenslotte in 1957 tot twee jaar gevangenis omdat hij de 'orgonen-accumulators' niet uit de handel had genomen op haar bevel. Hij stierf aan een hartaderbroek in 1957 in de gevangenis.

"De seksuele energie is de energie, waarmee het psychisch apparaat is opgebouwd. Zij vormt de structuur van het menselijk voelen en denken. Seksualiteit is de produktieve levensenergie zonder meer. Haar onderdrukking betekent niet alleen in medische, maar ook in algemene zin: versterking van de fundamentele levensfuncties; de duidelijkste maatschappelijke uitdrukking, daarvan is het ondoelmatige (irrationele) handelen van de mensen, hun razernij, mystiek, godsdienstigheid, oorlogsbereidheid enz... De seksuele politiek moet daarom uitgaan van de vraag: om welke redenen wordt het menselijk liefdesleven onderdrukt?

Trachten wij kort samen te vatten op welke wijze de seksuele economie het verband tussen het menselijk zieleleven en het maatschappelijk-economisch systeem opvat. De menselijke behoeften worden door de maatschappij vervormd en veranderd, in het bijzonder ook onderdrukt. Op die manier ontstaat de zielsstructuur van de mens. Deze is niet aangeboren, maar ontwikkelt zich bij ieder individueel lid van de maatschappij in de loop van de voortdurende strijd tussen behoefte en maatschappij. Een aangeboren driftstructuur bestaat niet; deze structuur wordt verworven in de eerste levensjaren. Aangeboren is slechts een grotere of kleinere hoeveelheid energie. Door de inwerking van de seksuele onderdrukking ontstaat de structuur van de onderdaan, die gelijktijdig gehoorzaamt en rebelleert. Wij willen de 'vrije mens'; wij moeten daarom niet alleen weten, hoe de burgerlijke zielsstructuur tot stand kwam, maar ook welke zielsstructuur de klassenloze maatschappij tot stand wil brengen en van welke krachten zij zich daarbij moet bedienen. (W.Reich)"

Reich stelt dat het algemeen onderdrukken van de sexualiteit onderdanige mensen schept en ondanige mensen zijn autoriteitsgebonden en vallen daardoor in de handen van machthebbers. Dat het onderdrukken van de sexualiteit leidt tot een algemene onderdanigheid, een algemene verdrukking, resulteert uit de veronderstelling dat de mens in wezen van sexuele aard is. Wanneer de mens dusdanig in zijn kiem, zijn levensprincipe, onderdrukt wordt, heeft dit een 'besmettingseffect' op elk gebied, zodat we onbekwame en willoze mensen krijgen. Deze onderdrukte sexuele energie leidt vervolgens tot irrationele uitwassen, in de vorm van neurosen of perversiteiten, die beide kultuurvijandig en asociaal zijn. Zowel Freud als Reich hebben dus het idee dat de primaire en belangrijkste onderdrukking gezocht moet worden op het sexuele vlak, terwijl bv. een marxist zou beweren dat de oorzaak van de algemene onderdanigheid gezocht moet worden in de economische onderdrukking en dat neurosen en stoornissen in het sexuele leven niet meer dan een effect zijn van deze economische onderdrukking. Reich geeft hier het volgende antwoord op: 'Niet de materiële nood in de marxistisch-economische zin van het woord veroorzaakt de neuroses, integendeel beroven de neurosen de mensen van hun vermogen om iets zinnigs te doen aan die nood, om werkelijk iets constructiefs aan hun situatie te doen, om de concurrentie op de arbeidsmarkt uit te hollen, om zich te verenigen met andere in dezelfde omstandigheden, überhaupt om het hoofd boven water te houden om na te kunnen denken.

Reich bekritiseerde de marxisten om hun economisme, om hun zich blind te staren op de betekenis van de economie, waarbij ze 'de mens' vergaten. Ze hadden niet ingezien, meende Reich, dat als dan de maatschappij de psychische structuur of het karakter van de mens geschapen heeft, die psychische structuur vervolgens de heersende maatschappelijke en economische verhoudingen gaat hervormen. Of zoals Reich het uitdrukt: de psychische structuur van de mens is een materiële kracht. Om de mensen te bevrijden van de onderdrukking, opdat ze hun algemene onderdanigheid en autoriteitsgebondenheid kunnen inruilen voor een revolutionaire kracht, moet men in de eerste plaats de oorzaak van het kwaad wegnemen: de onderdrukking van de sexualiteit. En om de mensen sexueel te bevrijden, moet men het maatschappelijke patroon dat de basis van deze verdrukking vormt, opheffen: het huwelijk en de huidige gezinsstructuur.

De ontredde van het seksuele leven ligt aan de basis van velerlei neurosen. Dit zowel voor de problemen rond masturbatie als deze rond een problematisch geslachtsleven tussen twee gehuwden. Onze beschaving is gebouwd op de repressie van het seksuele leven en de aldus bekomen sublimeringen van de seksuele aandriften zullen de beschaving onschatbare diensten bewijzen. Freud meent dat dit individueel afleiden van de seksuele aandrift slechts door een minderheid en slechts bij tussenpozen ongestraft kan geschieden. De meesten die pogen in onthouding te leven worden neurotisch of op een of andere wijze in hun gezondheid aangetast. De libido is een aandrift, die moet worden opgevat als een algemeen streven naar lust, naar het opheffen van een bepaalde spanning. Als uiteindelijke oorsprong van de seksu-

ele spanning ziet hij biochemische factoren die hij op dat ogenblik nog niet kan duiden. Het Oedipus-complex in de jeugd is volgens hem uiterst belangrijk. Het kind heeft een seksuele aangetrokkenheid tot de ouder van het andere geslacht. Maar uit vrees voor wraak vanwege de andere ouder (castratievrees bij de jongen), worden deze gevoelens verdrongen door middel van een identifikatie met deze laatste ouder, waardoor het Ueber-Ich wordt gevormd. Hier treedt ook het schuldgevoelen op, dat de hele jeugd zal beheersen, dit om wille van de bloedschandige neiging tot de moeder, de gevoelens van nijd en haat tegenover de vader en eventueel andere kinderen van het gezin, die zijn mededingers zijn in strijd tot de liefde van de moeder.

Het begin van de huidige sociale organisatie met de aanwezigheid van het Ueber-Ich situeert Freud met het verhaal van de moord door de zoons op de vader, die tot dan toe het alleenbeschikkingsrecht had op de vrouwen. De zoons werden echter overvallen door een schuldgevoelen waarop ze naast een verering voor de overleden vader twee nieuwe misdrijven introduceerden: incest en moord. De broers verzaakten samen aan de vrouwen van de stam en verkozen hiermee een nieuwe band boven een leven van strijd. Hier ligt het nieuwe begin van sociale organisatie. Het controle-orgaan werd een bijzondere geestelijke kracht, het zgn. Ueber-Ich. Deze verworvenheid beschouwde Freud als een der belangrijkste verwezenlijkingen van de menselijke cultuur, waardoor gemeenschapsleven mogelijk werd. Deze cultuur wordt nu echter in gevaar gebracht door te grote sociaal-ekonomische ongelijkheid, waardoor bij verdrukten een intense vijandigheid zal groeien tegenover de cultuur, die slechts mogelijk is door hun werk, maar waarin zij niet delen. In dat geval moet men geen verinwendiging verwachten van de eisen van deze cultuur. De leden van de verdrukte klassen zullen deze cultuur vernietigen en haar postulaten verwerpen.

De concrete politieke implicaties van deze uitspraak worden door Freud niet verder ontwikkeld. Ze heeft nochtans een radikaal karakter vermits ze de ideologiserende functie van de ethiek onmogelijk acht in sociaal-ekonomische te ongelijke omstandigheden. Het zijn echter de religieuze idealen of illusies die volgens Freud de sterkste ideologische factoren zijn van de cultuur. Het gaat hier om de leerstellingen en beloften die aan de gewone man de werkelijkheid verklaren en die hem verzekeren dat er een Voorzienigheid is die over hem waakt en die ervoor zal zorgen dat hij na de dood de compensatie zal ontvangen voor alle hier op aarde geleden frustraties. Freud constateert dat in de opvoeding van de kinderen de seksuele ontwikkeling vertraagd wordt en dat ze vroegtijdig aan religieuze beïnvloeding blootgesteld zijn. Dit kan volgens hem slechts tot intellectuele en morele zwakheid leiden.

De mens, die in de ogen van Reich een natuurlijk of gezond sexueel leven heeft, die in staat is tot genitale bevrediging en genitale uiting van de sexualiteit, noemt hij een

orgiastisch potente persoon. Even nog vermelden wat Reich bedoeld met de karakterpantsering. In het conflict tussen drift en moraal, tussen ik en buitenwereld, is het psychisch organisme gedwongen zich zowel tegen de drift als tegen de buitenwereld te pantseren, zich 'koud' te maken, zich af te sluiten. Deze 'pantsering' van het psychisch organisme heeft een meer of minder vergaande inperking van de totale levensgeschiktheid en daadkracht tengevolge. Het is niet overbodig er de nadruk op te leggen, dat de meeste mensen onder deze starre pantsering lijden; tussen hen en het leven staat een muur. Zij is de belangrijkste basis van de vereenzaming van zovelen te midden van het collectieve leven. De levensenergieën moeten dus uit hun binding in het psychisch pantser losgemaakt worden. Dientengevolge worden eerst de asociale, perverse, wreedardige behoeften en daarmee ook de sociale angst en de morele remming versterkt. Maakt men echter tegelijkertijd de kinderbindingen aan de ouders, aan de belevenissen uit de eerste kinderjaren en van de antiseksuele geboden die toenmaals opgenomen werden los, dan stroomt steeds meer vegetatieve energie naar het genitale orgaansysteem toe, m.a.w. de natuurlijke genitale behoeften ontwaken tot nieuw leven of zij komen voor het eerst tot stand. Heft men nu verder de genitale remmingen en angsten op, verschaft men daardoor de zieke de geschiktheid tot volkomen orgastische bevrediging, heeft hij tevens het geluk een passende partner te vinden, dan aanschouwt men stelselmatig een vergaande en vaak verrassende verandering in het gehele wezen van de zieke.

Deze orgastische potentie moet niet verward worden met twee andere types potentie: de erectieve en de ejaculatieve potentie. Dat iemand erectief potent is betekent ongeveer dat hij - min of meer - in staat is sexueel opgewonden te raken wat zich o.a. uit in fysieke processen (bij de man in de vorm van een geërecteerde penis). Dat iemand ejaculatief potent is, betekent ongeveer dat hij - min of meer - in staat is sexueel bevredigd te geraken, hetgeen ook in bepaalde fysieke processen tot uiting komt (bij de man in de vorm van zaadlossing). Gewoonlijk noemen we een erectief potente persoon heel simpel een potent iemand, en als iemand de ejaculatieve bevrediging heeft bereikt, zeggen we dat hij een orgasme heeft gehad. Maar Reich is van mening dat de erectieve en de ejaculatieve potentie afdoende voorwaarden zijn om te kunnen stellen dat iemand orgastisch potent is. Het nieuwe orgasmebegrip dat Reich invoerde onderscheidt zich in kwalitatief opzicht van onze gebruikelijke opvatting van de inhoud van een orgasme.

Orgastische potentie is het vermogen om je zonder remmingen over te geven aan de biologische energiestroom, het vermogen tot volledige ontlading van alle opgehoopte sexuele opwinding door middel van onwillekeurige, zinnelijke lichaams-samentrekkingen. Onder orgastische potentie verstaat hij verder de bekwaamheid van de mens om tot een seksuele bevrediging te komen die past bij de aanwezige libidineuze energie. Het ondersteelt een volledige overgave van beide partners zodat het ik alleen de lust ervaart waarin het volledig opgaat. Het woordbeeld bij het gebruik van de term 'aanwezige energie' wijst

op het aanvaarden van een fysiologische ondergrond waarin een opstapeling van fysico-chemische genitale producten lichamelijke spanningen veroorzaken die zich willen maar niet mogen of kunnen manifesteren in de normale seksuele bevrediging. Er bestaan volgens hem geen neurosen zonder storing in de genitale functie. Energiebron en aandrift horen thuis in het bio-fysiologisch gebied, terwijl het doel en object van de aandrift wordt gevat op het vlak van het psychische. De neurose laat zich eenvoudig formuleren als een conflict tussen de geslachtsprodukten en de repressieve buitenwereld. Van uitzonderlijk belang is dus het bereiken van een orgasme, waarin de wederzijdse overgave van de partners in de laatste fase van de coïtus een totale ontspanning moet mogelijk maken en die het organisme een nieuw genotvol evenwicht moet verschaffen. Reich verstaat onder de intensiteit van de destructiedrift vooral de mate van seksuele onbevrediging en de sterkte van de somatische libidoblokkering. Als de onderdrukte sexualiteit zich niet uit in ziektesymptomen zal bij bron worden van prikkelbaarheid, lichtgeraaktheid, agressieve heigingen en destructief handelen. Reich citeert hier voorbeelden van elkaar kwellende gehuwden, en de gedragingen van jongeren tijdens het Oedipus-complex.

In die zieke 'pantser'toestand wordt bij de mens alles wat hij denkt en doet, gemeten met de morele maat die hij zichzelf geschapen had; tegelijkertijd was hij hiertegen in protest. Verwerft hij nu zich in de loop van zijn omvorming het inzicht, niet alleen in de noodzakelijkheid, maar ook in de natuurlijkheid van de genitale driftbevrediging, dan verwijnt het morele keurslijf en daarmee de stuwning van zijn driftbehoeften. Had voorheen de sterk gespannen moraal de drift versterkt, respectievelijke on sociaal gemaakt, en de versterkte drift dientengevolge de verscherping van de morele remming geëist; thans bewerkstelligt de gelijkmaking van de bevredigingsgeschiktheid aan de driftsterkte de afvloeiing van de morele regulatie in de betrokkene. Daardoor verdwijnt ook het mechanisme van de zelfbeheersing, dat vroeger noodzakelijk was; aan de toen asociaal geworden driften wordt nu de meeste energie onttrokken. Er is nog maar weinig, wat beheerst zou moeten worden. De gezonde heeft praktisch geen moraal meer in zich, maar ook geen aandriften, die een morele rem zouden vereisen. De beheersing van eventuele nog aanwezige asociale aandriften gelukt met gemak onder voorwaarde van bevrediging van de genitale basibehoeften. Dat blijkt ook uit het praktisch gedrag van de orgastisch potent geworden mens: verkeer met prostitués wordt hem onmogelijk; bestaande lustmoordfantasiën verliezen hun kracht en betekenis; iemand tot liefde dwingen of overweldigen wordt iets vreemds en ondenkbaars; hetzelfde is het geval met vroeger misschien aanwezige impulsen om kinderen te verleiden. Anale, exhibitionistische, en andere perversiteiten verdwijnen gewoonlijk volkomen en daarmee verdwijnen ook de sociale angst- en schuldgevoelens. De incestueuze binding aan ouders, broers en zusters verliest haar betekenis; dientengevolge komt de energie vrij, die haar voordien verdrongen gehouden had. Kortom: de hier geschetste gebeurtenissen moeten tezamen gezien worden als een teken, dat het ZIELSORGANISME ZICHZELF BESTUURT.

De psychoanalyse is volgens Reich de studie van het zieleleven van de gesocialiseerde mens, en bestudeert als dusdanig de invloed van de sociale ideologie op de psychische ontwikkeling van het individu. De psychoanalyse kan het kind of de mens niet bestuderen, zonder er de maatschappij die er vormend, beperkend of eisend tegenover staat, niet bij te betrekken. Deze sociale beïnvloeding wordt ideologisch geconcentreerd in een som van voorschriften, geboden en verboden die deel uitmaken van het Ueber-Ich en waarvan er een groot deel onbewust zijn. De psychoanalyse betekent volgens Reich in de huidige maatschappij een verzet tegen de kulturele en morele bindingen die de mens gevangen houden. Dit vooral tegen de morele normen op seksueel gebied, gegroeid uit de kerkelijke seksuele ideologie. De burgerlijke revolutie van de 19e eeuw, aanvankelijk ook tegen de Kerk gericht, kwam ertoe deze laatste opnieuw te accepteren omdat de burgerij haar hulp nodig had om het proletariaat in bedwang te houden dankzij de eigendomsleer, het instituut van het monogaam huwelijk en de seksuele ethiek. Zoals het Marxisme de bewustwording was van het feit dat de economische wetenschap door het opstellen van pseudo-wetmatigheden de uitbuiting van een meerderheid door een minderheid ver-sluiserde, zo is de psychoanalyse het inzicht komen brengen van de seksuele repressie, die eveneens in het licht van een dominerende ideologie moest verklaard worden. Een seksuele revolutie is dus volgens Reich evenzeer vereist om de psychische miserie van de mens te verlichten, en aldus de sociale onderdrukking op te heffen, en om de mens meer vrijheid te brengen.

Reich beweert dat de aanvang van de sexual-feindliche moraal verschijnt als de eis van een groep die de economische en politieke macht in zijn bezit heeft gekregen en die de andere groepen wil gebruiken om deze macht te behouden en te vergroten. Dit gebeurt door het bewerken van de karakterstructuur van de massamens, dank zij het verwekken van angstgevoelens m.b.t. de seksualiteit. Er ontstaat genotvrees, die het ego uiteindelijk impotent maakt. Deze angst voor het seksuele, die van in aanvang van de opvoeding wordt aangekweekt, komt vooral de Kerk ten goede die zich hierdoor diep vastankert in de uitgebuite massa. Zij bevordert het in stand houden van één huwelijks-type, en maakt de kinderen die vooral op het sexueel gebied onderworpen zijn aan de ouders, vervolgens slaven van het staatsgezag en van het kapitaal. Tenslotte verlamt deze angst de kritische intellectuele kracht van de massa's.

Hoe was het trouwens mogelijk dat in een land met een zeer belangrijke linkse arbeidsorganisaties en partijformaties een reactionaire fascistische beweging de massa's op zulk een wijze kon mobiliseren dat ze langs de weg van het parlementaire spel het roer in handen kreeg, als in het Duitsland van 1933? De meerderheid had zich dus blijkbaar laten leiden door een ideologie, die naar Marxistisch inzicht haar belangen niet diende. Om hiervoor een verklaring te vinden gaat Reich ervan uit dat in de relatie tussen beide niveau's - de ideologische bovenbouw en economische onderbouw - psychologische processen een belangrijke rol spelen, en hij zal niet aarzelen tegen de visies van

vulgaire Marxistenhet terrein van de psychologie te betreden. Hierdoor bestudeert hij hoe de bestaanswijze van de mens zijn bewustzijn bepaalt en meer concreet hoe er een psychische structuur en een karakter bij de mens ontstaan, die hem een bepaalde sociale orde doen accepteren, verwerpen of verlangen. Hij stelde vast dat de ideologie langzamer verandert dan de economische relaties, en dat psychische structuren die beantwoorden aan een bepaalde historische situatie en die in de vroege kindsheid verworven werden een meer conservatief karakter hebben dan de technische produktieverhoudingen en de wijzigingen die deze ondergaan.

Daar Reich voor wat dit laatste punt betreft zeer beïnvloed werd door Bergson is het zinvol om even de ideeën van Bergson hieromtrent te overlopen. Bergson is van mening dat het sociale leven een ingewortelde tendens heeft tot vertraging: de macht der gewoonte krijgt de overhand. Dat het leven een sleur wordt, scheidt enerzijds anonimiteit, anderzijds oppervlakkigheid. We worden oppervlakkig omdat we onze omgeving steeds herkenkend waarnemen; we betreden alleen bekende paden, waarbij het leven in een halfsluimering van onwetendheid ongemerkt voorbij glijdt. En de anonimiteit is ook een noodzakelijke structuur in elke maatschappij. Een leefgemeenschap is voor een groot deel opgebouwd uit gewoonte en standaardisatie en bij van alles en nog wat handelen we op een gelijksoortige, anonieme wijze. Woningen, vervoermiddelen, wegen, communicatiemiddelen, gebruiksvoorwerpen, de taal, alles berust op het principe van de anonimiteit en de gelijkheid. Van deze aanpassing in het sociale leven aan deze anonieme, dode en vertrouwde structuren, zegt Bergson dat we slechts met een gedeelte of één niveau van ons 'ik' leven. Le moi superficiel. Maar dieper in ons liggen ook andere niveaus die niet op elkaar lijken noch vergelijkbaar zijn. Deze dieper liggende niveaus noemt Bergson le moi fondamental. Le moi fondamental is de bron van alle levenslust, spontaniteit en activiteit. Le moi fondamental is ook de bron van Het Leven, en omdat deze zich ook laat gelden, ontkomen de 'dode' structuren van het sociale leven aan een volledige verstarring. Deze twee 'ik' niveaus zouden moeten intern verenigd zijn. Menselijk en sociaal leven ontstaat uit de innerlijke dynamiek tussen deze twee krachten, en een zekere mate van gewoontegetrouw handelen en denken is net zo noodzakelijk als het je van tijd tot tijd losmaken van de macht der gewoonte. Maar in laatste instantie is het moi fondamental van belang.

Aan dit onderscheid koppelt Bergson nog een theorie over gevoelens en hun relatie tot verstand en intellect aan vast. Twee type gevoelens die corresponderen met de twee 'ik' niveaus. Enerzijds een gevoel dat zich alleen aan de oppervlakte beweegt, zoals een schip op het water, en een gevoel dat vanuit het innerlijk opwelt en iemands gehele persoonlijkheid overstroomt. Dit laatste is een totaliserend gevoel, terwijl het eerste een fragmentariserend gevoel is, dat slechts raakt aan een klein en afgeperkt deel van iemands totale persoonlijkheid.

Met ons moi superficiël leven we in het dagelijks, automatische en anonieme leven en ook de gevoelsbelevingen die in deze structuur ingebed liggen zijn oppervlakkig. Zoals we aan dit slechts half bewust rijk van de gewoonte alleen maar met een fractie van onze persoonlijkheid meedoen, worden onze gevoelsuitingen en belevingen slechts aan een klein gedeelte van ons verbonden. Maar het gevoel dat uit ons binnenste komt, doet ons op onze grondvesten schudden: het is een expressieve totaliteit, d.w.z. het maakt in geconcentreerde vorm een eenheid van onze persoonlijkheid.

De anonieme, vertrouwde automatische structuren beginnen steeds meer te domineren; de mensen gaat steeds meer over tot het uitsluitend leven op hun uiterlijke, gewoontebepalende 'ik' niveau. Het creatieve levende en dieper liggende 'ik' wordt steeds verder ingesloten en geblokkeerd.

Reich beschreef dit als volgt: 'In het oppervlakteniveau van zijn persoonlijkheid is de gewone doorsneemens gereserveerd, braaf, lijdzaam, gewetensvol, nauwgezet. Als dit oppervlakteniveau van de persoonlijkheid in direct contact stond met de diepe, natuurlijke kern, zou er geen sociale tragedie in het leven van het menselijk dier zijn. Maar dit is helaas niet het geval. De oppervlakteniveau van de sociale samenwerking staat niet in contact met de diepe, biologische kern van het 'ik'; in plaats daarvan komt hij voort uit een ander tussenliggend karakterniveau, dat uitsluitend bestaat uit impulsen, van wrede, sadistische, wellustige, rofzuchtige, en jaloeuze aard. Als men door dit tweede niveau van perversies heendringt, naar het dieper liggende biologische niveau, ontdekt men altijd het derde diepste niveau, dat we de biologische kern noemen. Onder gunstige omstandigheden is de mens in deze kern in wezen een vlijtig, eerlijk tot samenwerking bereid, liefhebbend en indien gemotiveerd rationeel hatend dier. Maar helaas is het absoluut onmogelijk om de karakterstructuur van de mens van onze tijd te bevrijden door in dit diepste en zoveel belovende niveau door te dringen zonder eerst het niet-oorspronkelijke, gehuichelde sociale uiterlijk te elimineren. Neem het gecultiveerde masker was en we zien niet allereerst natuurlijke socialiteit maar slechts het perverse, sadistische karakterniveau.'

Komen we nu terug op onze vraag waarom het mogelijk dat de Duitse massa in 1933 een keuze maakte die tegengesteld was aan haar objectieve belangen, dan moet bij de interpretatie van dit irrationele handelen eerst rekening gehouden worden met deze 'sociale vertragingstendens' van Bergson. Het irrationeel handelen van de massa zal ook mede een gevolg zijn van karakterstructuren die verworven werden door de repressieve eisen van economische dominerende belangengroepen, die in staat waren hun ideologie aan de maatschappij op een zulkdanige wijze op te dringen dat ze ook in crisistoestanden stand hield.

Hitlers karakterstructuur was deze van de kleine burgerij. Voornamelijk recruteerde de NSDAP trouwens in de kringen van middenstanders, ambtenaren en boeren en pas rond 1932 een belangrijk deel van het proletariaat. Wil men het succes van het nationaal-socialisme verklaren dan moet men de sociale betekenis en de familiale structuur gaan onderzoeken van deze groepen, die zich willen afzetten tegenover het proletariaat en die zich om diverse redenen graag identificieren met de hogere klassen. Het feit dat in het kleine en middengrote boerenbedrijf en in het middenstandsbedrijf de familie nog een economische entiteit vormt eist een patriarchale discipline die eenheid en samenwerking bevordert en de eigendom veilig stelt. De onverdeeltheid van het boerenerfgoed werd veilig gesteld, en de staatsambtenaren werden aangemoedigd zich in de hoogste mate met de staat en de staatsmacht te identificieren; bedienden werden uitgenodigd zich één te voelen met de onderneming die hun veiligheid en promotiekansen bood. Er was een afhankelijkheid van de overheid en werkgever, maar naar onder toe waren de leden van deze groepen vertegenwoordigers van de gezagdragers en voelden zich moreel beschermd. Op het familiale vlak kwam de economische en administratieve positie van de vader tot uiting, zoals hierboven vermeld, in zijn patriarchale verhouding tot de andere leden van de familie. De autoritaire staat heeft in de vader van elke familie zijn vertegenwoordigers, die tezelfdertijd zijn meest waardevolle machtsinstrument is. Dit is de politieke rol van de vader en typeert de relatie van de familie tot de autoritaire staat. Hieruit verklaart Reich de passieve onderdanigheid van de kleine burgerij tegenover het gezag en de gezagdrager.

Reich wijst er op hoe ook het proletariaat eveneens verburgerlijkt geraakt, wanneer het in periodes van voorspoed kan delen in een stuk van de materiële welstand die overal in het leven van de arbeider, zijn vrouw en kinderen merkbaar wordt: kleding, voeding, ontspanningsgewoonten. De positie van de vader zou ook de beperking eisen van de ontbouwing van de vrouwelijke seksualiteit en van de kinderen, zodat de vrouwen ertoe gebracht worden de verdrukking van de seksualiteit te aanvaarden, en de zonen die zich identificieren met de vader, onderdanig worden tegenover elk gezag. Het fascisme haakt hierop in wanneer ook over de afschaffing van de klassen gesproken wordt, en dit onmiddellijk succes heeft bij alle arbeiders, die nog niet lang bij het stadsproletariaat behoren, en die nog leven in de herinnering van de landelijk-familiale ideologie. De verburgerlijking van het proletariaat verklaart Reich uit de overwinningen van de socialistiese beweging, die de hoop hebben gewekt dat een toenadering tot de kleine burgerij zal mogelijk worden.

De belangstelling voor de familie, als de voornaamste instelling waarop de staat kan steunen, mede dankzij de vrouwen die bezorgd om hun kinderen, hun man tot conservatieve en voorzichtige houding zullen aanzetten, staat op het voorplan van de reactionaire sexualpolitik. Het is door de

vrouwen en de jeugd angst aan te jagen voor de mogelijke gevolgen van losbandigheid dat deze propoganda aansluit bij de seksuele angst, die hun in de opvoeding werd bijgebracht dat men erin slaagde de rebellie van jongeren te breken. Het is als gevolg van dit resultaat dat de hedendaagse jeugd wordt gekenmerkt door gebrek aan kritische zin, onderdanig en zonder opinies, de reflectie van de houding die de ambtenaar later tegenover zijn hierarchische overheid zal aannemen, en de niet klasse-bewuste arbeider tegenover de fabrieksleiding. In de huidige maatschappij waar de machtstrijd ten gunste van het kapitalisme werd beslecht, zijn het de kapitalisten die bepalen wat recht en onrecht is, wat als ideaal moet nagestreefd worden en wat als taboe geldt, en wat als dusdanig in het opvoedingsproces wordt meegegeven.

In de maatschappelijke strijd zijn de vitale menselijke strevingen de diepste drijfveren: fundamenteel gaat het om zelfbehoud, wat voeding onderstelt, kleding en voortplanting in zijn meest elementaire uitingen. Van de zwakken wordt resignatie gevraagd. Zij moeten de neiging tot strijd tegen de gezagsdragers als gevaarlijk, kansloos, roekeloos en zondig beleven. De bezitters zullen van hen ascese eisen, dwz het afzien van de bevrediging van hun behoeften. Alle spanningen, die in het psycho-fysisch apparaat verwekt worden door de seksualiteit en die leiden tot dromerijen en verlangens moeten geremd en langs het ontstane schuldgevoel omgezet worden in mystische en religieuze ervaringen. De biecht betekent in dat opzicht een bestendig opfrissen van het seksueel schuldgevoel dat de ouders en de opvoeders in de psychische structuur van de kinderen hebben ingeplant. Hierdoor ontstaat de onanie-angst, die eerst het karakter breekt en de kinderen dan werkelijk ziek maakt.

Het programma dat Reich voorstelt is niet in de eerste plaats gebaseerd op de grote sociaal-ekonomische problemen, maar wel op concrete 'alledaagse' aspecten: voeding, kleding, mode, familiale relaties, seksuele bevrediging in enge zin, seksueel spel en genot in ruime zin, woning, film, schouwburg, muziek, dans, opvoeding, vrije tijd en vrijetijdsbesteding. Dit alles vervult het psychisch bestaan van de mens. Het is op dit niveau dat het communisme de mens moet tegemoetgaan. Het gaat erom de arbeidende mens die de rijkdom schept, te laten aanvoelen welke aanspraken hij erop kan laten gelden, en hem aan te tonen hoe bescheiden hij tot hiertoe geweest is, en hoe men er hem toe gebracht heeft deze bescheidenheid als een deugd te beschouwen.

Zijn jeugdprogramma is erop gericht de jeugd de mogelijkheid te geven zo vlug mogelijk te doen overgaan tot een normaal geslachtsleven. De geslachtsrijpheid brengt quasi-noodzakelijk een kortere of langere periode van zelfbevrediging tot stand die normaal zonder schuldgevoel moet verlopen en de gezondheid niet stoort. In dit verband moet verder op gewezen worden dat Reich de burgerlijke zinnelijke seksualiteit afwijst die elke kameraadschap en tederheid in de relatie uit

sluit en enkel op ontspanning met om het even wie gericht is. Deze behoort tot de burgerlijke moraal. Ze wordt niet alleen verworpen omdat ze de vrouw vernedert en geen teken van gezonde seksualiteit is, maar ook omdat er een opvoeding tot gezonde zinnelijkheid nodig is. Hierbij mag men niet vergeten dat lichamelijke seksualiteit in het kapitalisme door het patriarchaat vernederd, ontredderd en onnatuurlijk werd gemaakt. Door afwezigheid van tederheid overheersen begeerlijkheid, wellust, verveling en afkeer. Een dergelijke seksualiteit kan niet bevredigen. Gezonde zinnelijkheid gaat samen met vriendschap, tederheid en ondersteunt een persoonlijke en kameraadschappelijke relatie. Kameraadschap is een relatie die naargelang de gevallen kan bestaan op grond van een gemeenschappelijke intellectuele belangstellingsfeer, sympathie en vriendschap of op grond van een goede seksuele harmonie. Deze kameraadschap kan ook bestaan zonder geslachtelijke omgang. Waar deze tot stand komt zal hij een grotere bevrediging brengen indien hij gepaard gaat met een intellectuele sympathie en gedeelde belangstellingssfeer. Het ongeregelde geslachtsverkeer is daarenboven noch geestelijk noch lichamenlijk bevredigend. Geregeld betekent niet de eeuwige trouw maar een bevredigende duurzaamheid, die tentatief is en die in elk geval de verhouding zal kenmerken van de jongen en het meisje die werd aangehaald in het perspectief dat elk van beiden een eventuele scheiding zal kunnen dragen zonder in een depressie te vervallen.

Concreet betekent dit dat Reich voor de jongeren de vrije genitale seksualiteit bepleit, die het tot stand komen van duurzame verhoudingen niet uitsluit, en dat hij deze wil bevorderen door het verschaffen van behoorlijke logies- en ontmoetingsmogelijkheden door het ter beschikking stellen van de best aangepaste contraceptiva en door de mogelijkheid van zwangerschapsonderbrekingen in erkende ziekenhuizen. Wat het woningvraagstuk betreft schijnt hem het leven in een commune ook een adequaat middel te zijn om los te geraken van de binding met het ouderlijk huis.

ooo

Gebruikte literatuur:

- E. De Jonghe: Sexpol en totale revolutie
- W. Reich: De seksuele revolutie
- S. Anderson: Freud, Reich en de verdrongen seksualiteit
- Een aantal teksten van Studiecentrum voor Pedagogie rond boeken van W. Reich. (Scep, Leopoldplein 25, Hasselt)
- S. De Batselier: W. Reich, Functie van het orgasme (tekst gebruikt voor Kollege Algemene Kriminologie)

ooo

HERBERT MARCUSE

"Onafhankelijk denken, autonomie en het recht tot politieke oppositie worden van hun fundamentele kritische functie beroofd in een samenleving welke steeds beter in staat schijnt de behoeften der individuen te bevredigen dankzij de wijze waarop zij georganiseerd is. Een dergelijke samenleving mag met recht eisen dat haar principes en instituties aanvaard worden en zij mag de oppositie dwingen slechts alternatieve gedragslijnen binnen de status quo aan de orde te stellen en te verdedigen. In dit opzicht schijnt het weinig verschil te maken of de steeds betere bevrediging der behoeften verzorgd worden door een autoritair of door een niet-autoritair systeem. Onder de omstandigheden die zich voordoen bij een stijging der levensstandaard blijkt sociaal gezien het zich niet conformeren aan het systeem op zich nutteloos; en dit des te meer, wanneer het tastbare economische en politieke nadelen met zich meebrengt en het de goede gang van zaken in het geheel bedreigt. Er schijnt inderdaad, tenminste voor zover het gaat om levensbehoeften, geen enkele reden te zijn waarom de produktie en distributie van goederen en diensten zouden moeten plaatsvinden in een systeem, waarin de individuele vrijheden elkaar overlappen en beconcurreren. (H. Marcuse)"

Volgens Marcuse hebben de mensen in een onbewuste aanbidding van de huidige technologische vooruitgang hun lot volledig in de handen van anderen gelegd. De vanzelfsprekendheid waarmee de gang van zaken wordt aangenomen is tegelijk angstaanjagend en tekenend voor een robotachtige toekomst. Kritiek komt onder een ander licht te staan dan de wezenskritiek die vroeger vanuit Marxistische zin werd geformuleerd op de uitbuitingspatronen. Kritiek lijkt nu enkel betrekking te hebben op het wegsnijden van vervelende kantjes in een algemeen aanvaard leefpatroon.

De huidige technologische vooruitgang zou kunnen leiden tot een haast definitieve bevrijding van het individu om te leven zonder de angst en onzekerheid van het economisch subjeet dat in zijn bestaan afhankelijk is van zijn prestaties op de economische markt. Technologische processen als mechanisatie en standaardisatie zouden individuele energie kunnen vrijmaken voor een onontgonnen rijk van vrijheid waarin nooddrift niet meer bestaat. De tegengestelde trend is aan het werk: het apparaat dringt zijn economische en politieke eisen voor defensie en expansie op zowel aan werktijd als aan vrije tijd zowel aan materiële als aan de intellektuele kultuur. De hedendaagse industriële samenleving heeft de neiging totalitair te zijn door de wijze waarop zij haar technologische basis heeft

opgezet. Tegenwoordig doet politieke macht zich gelden door haar macht over het gemechaniseerd produktieproces en over de technische organisatie van het apparaat.

Die eendimensionaliteit zou kunnen doorbroken worden door 'economische vrijheid' te realiseren. Dit houdt in het niet meer onderworpen zijn aan de dagelijkse strijd om het bestaan. 'Politieke vrijheid' betekent de bevrijding der individuen van een politiek waarover zij geen effectieve controle hebben. 'Intellectuele vrijheid' betekent dat het individuele denken nu verdrongen wordt door massacommunicatie en indoctrinatie, ^{dat} waarbij plaats krijgt en dat de openbare mening in al haar vormen van haar invloed ontnomen wordt. Naarmate de samenleving een persoonlijkheidsontwikkeling vereist die het individu ertoe brengt zich te onderwerpen aan onderdrukking in die mate worden diens behoeften en op zichzelf en in hun aanspraak op bevrediging onderworpen aan vernietigende kritische normen. Onechte behoeften zijn deze die een gevoel van welbehagen bezorgen te midden van ellende: de behoeften aan ontspanning, aan plezier, aan gedragingen en verbruiksgewoonten zoals de advertenties ze voorschrijven. In deze samenleving vereist het netwerk van sociale controle een overweldigende behoefte aan produktie en consumptie van overbodige rommel: een behoefte aan afstompende arbeid, terwijl daar geen noodzaak meer voor bestaat; een behoefte aan een soort ontspanning die op een aangename wijze dit afstompingsproces voortzet; een behoefte om bedriegelijke vrijheden in stand te houden, zoals de vrije concurrentie bij vastgestelde prijzen, een vrije pers die zichzelf censuur oplegt en de vrije keus tussen merkartikelen en prullen. Niet het aantal mogelijkheden waaruit het individu kan kiezen bepaalt uiteindelijk de mate van vrijheid, maar wat er gekozen kan worden en wat er gekozen wordt door het individu. Vrije verkiezing van de meester, schaft noch de meester noch de slaven af. Vrije keuze tussen een grote verscheidenheid van goederen en diensten betekent geen vrijheid, indien deze goederen en diensten een netwerk van sociale controle over een leven zware arbeid en angst uitspannen. De spontane reproductie van opgelegde behoeften door het individu is geen bewijs voor autonomie: het legt slechts getuigenis af van de doeltreffendheid van het netwerk van controle. Het mechanisme dat de mens aan zijn samenleving bindt is veranderd en de sociale controle ligt verankerd in de nieuwe behoeften die zij heeft geschapen. De produkten zelf indoctrineren en manipuleren: zij dragen bij tot een onecht bewustzijn dat immun is voor zijn onechtheid. Wanneer steeds meer individuen over deze aangename produkten kunnen beschikken, is de indoctrinatie die ze met zich meebrengen geen reclame meer, het wordt een manier van leven. Vooruitgang is geen neutrale term: men gaat vooruit naar bepaalde doeleinden, en deze doeleinden worden bepaald door de mogelijkheden om de menselijke leefwereld te verbeteren. Op dit ogenblik wordt de samenleving georganiseerd door instituties en groeperingen die belang hebben bij

bij overheersing en schaarste.

De voornaamste trends van deze samenleving zijn devolgende: concentratie van de nationale economie op de behoeften van de grote concerns, waarbij de regering functioneert als een stimulerende, ondersteunende en soms zelfs controlerende instantie; het verbinden van deze economie met een wereldomspannend systeem van militaire allianties, monetaire overeenkomsten, technische bijstand en ontwikkelingsschema's; de geleidelijke gelijkschakeling van de hand- en hoofdarbeiders van de leidinggevende figuren in het zakenleven en in de vakbonden, van vrijetijdsbesteding en ambities in verschillende sociale klassen; het kweken van een vooraf vastgestelde harmonie tussen de wetenschap en het nationale doel; de inbreuk op het particuliere gezinsleven door de alomtegenwoordigheid van de openbare mening en het opengooien van de slaapkamers voor de media van de massacommunicatie. In de politieke wereld zijn de tegengestelden duidelijk verzoend, hetzij tussen de diverse partijen, tussen partijen en vakbonden. De bedreiging van buitenaf onder de vorm van het internationale communisme heeft duidelijk functioneel gewerkt voor die eenheid. Op die grondslagen wordt een bestuursvorm opgebouwd, waarin depressies in de hand worden gehouden en conflicten geconsolideerd worden door de aangename resultaten van een groeiende produktie en een dreigende atoomoorlog.

Volgens Marcuse is het begrip 'arbeider' door de inwerking van technologische revolutie danig veranderd. Voor Marx was de proletarier voornamelijk de handarbeider die zijn energie volledig opgebruikte in het arbeidsproces, zelfs als hij werkte met machines. De steeds voortschrijdende arbeidsmechanisatie wijzigt tegenwoordig de instelling en status van diegene die uitgebuit wordt. Binnen het technologisch geheel blijft gemechaniseerde arbeid, waarin gedurende het grootste deel van de werktijd, automatische en semi-automatische reacties worden gevraagd een uitputtende, afstompende en onmenselijke slavernij. De technologie heeft spanning en/of mentale inspanning in de plaats gesteld van lichamelijke vermoeidheid. De machine schijnt een bedwelmend ritme in te prenten in diegenen die haar bedienen. 'Algemeen is men het erover eens dat onderling afhankelijke bewegingen, die door een groep personen worden uitgevoerd en die een ritmisch patroon volgen, bevrediging schenken, geheel los van datgene wat door de bewegingen wordt bewerkstelligd.' De proletarier was vroeger als lastdier een opvallende negatie van de samenleving. Die negatie is hij nu veel minder, en zoals alle andere menselijke objecten van de sociale arbeidsverdeling wordt hij langzamerhand ingelijft in de technologische gemeenschap van gemanipuleerden. Op deze manier is de technologische wereld in wording: de negatieve positie van de werkende klasse verzwakt en schijnt niet meer de levende contradictie van de bestaande samenleving te zijn.

Overheersing is omgezet in bestuur. De kapitalistische bazen en eigenaars verliezen langzamerhand hun identiteit als diegenen die verantwoordelijk zijn voor de gang van zaken: zij nemen de functie van bureaucraten in één grote machinerie op zich. In een breed uitgesponnen hiërarchie die zich tot ver buiten het bedrijf uitstrekt tot in het wetenschappelijk onderzoek, tot in de landsregering en het nationale streven, verdwijnt de tastbare oorsprong der uitbuiting achter het rookgordijn der objectieve rationaliteit. Haat en frustratie worden van hun doelwit beroofd en de technologische voorhang verhult wederom in leven geroepen ongelijkheid en slavernij. Door middel van de technologische vooruitgang wordt de onvrijheid, in de betekenis van onderwerping van de mens aan zijn produktieapparaat in stand gehouden en versterkt in de vorm van vele vrijheden en gemakken. Het nieuwe is gelegen in de overweldigende rationaliteit en in de ingrijpende conditionering die aan de instinctieve lusten en aspiraties der individuen vorm geeft en het verschil tussen het onechte en het echte bewustzijn verdoezelt. Wat in feite is nocht het gebruik van een netwerk van bestuurlijke in plaats van fysieke controle (honger, persoonlijke afhankelijkheid, geweld), noch de verandering in de aard van het zware werk, noch de gelijkschakeling der beroepsklassen, noch de gelijkstelling als consument, in feite is er niets van dit alles een compensatie voor het feit dat er over leven endoed, over persoonlijke en nationale veiligheid beslist wordt op plaatsen waar individuen geen invloed kunnen uitoefenen. De slaven der ontwikkelde industriële beschaving zijn op een gesublimeerde wijze slaaf, maar het zijn slaven; slavernij wordt immers bepaald, niet door de gehoorzaamheid, noch door de zwaarte van het werk, maar door het instrument zijn en door de reductie van de mens tot de staat van een ding. Dat is dienstbaarheid in zijn meest zuivere vorm: als instrument, als ding bestaan. En deze bestaanswijze verdwijnt niet als het ding beziel is en zijn materiële en intellectuele voedsel kiest, als het zijn ding-zijn niet voelt, als een aardig, net, beweeglijk ding is. Omgekeerd worden organisatoren en bestuurders zelf steeds meer afhankelijk van de machinerieën die zij organiseren en besturen omdat deze verzakelijking krachtens zijntechnologische gestalte erop gericht is alles te omvatten. Heersen de technici of ligt in het bewind in de handen van anderen die steunen op technici als diegenen die hun plannen ontwerpen en uitvoeren.

Zodra automatisering het proces der materiële produktie zou worden zou dit de gehele samenleving totaal vernieuwen. De verzakelijking van de menselijke werkkraft tot de uiterste volmaaktheid doorgevoerd zou de verzakelijkte vorm teniet doen, doordat de ketenen zouden worden gesloopt die het individu aan de machinerieën binden - het mechanisme waarmee zijn eigen werk hem tot een slaaf maakt. De redenering volgens dewelke de bevrijding in de gegeven situatie van materiële en intellectuele onvolwassenheid, noodzakelijkerwijze met geweld en door een krachtige leiding doorgevoerd moet worden is gemakkelijker belachelijk te maken maar moeilijk te weer-

leggen, omdat het de verdienste heeft zonder veel schijn-
heiligheid de omstandigheden te onderkennen die ertoe mee-
werken dat echte en intelligente zelfbeschikking wordt be-
lemmerd. Bovendien ontmaskert het argument die repressieve
vrijheidsideologie volgens welke menselijke vrijheid kan opbloeien
in een leven van zware arbeid, armoede en domheid. Naar-
mate de slaven meer geconditioneerd zijn om als slaven te leven
en met die rol tevreden te zijn, in die mate schijnt het nood-
zakelijk dat de bevrijding van buiten en boven af komt. Zij
moeten worden gedwongen vrij te zijn, de dingen te zien zoals
ze zijn en soms zoals ze er uit zouden moeten zien: ze moeten
gewezen worden op de goede weg, waarnaar ze opzoek zijn. Maar
deze redenering kan toch geen antwoord geven op de traditionele
vraag: 'Wie voedt de opvoeders op en waarin ligt de garantie
dat zij het goede in bezit hebben? Deze vraag blijft zinvol
ook als men beweert dat zij eveneens kan gesteld worden omtrent
een bepaalde democratische regeringsvormen, waarbij de fatale
beslissingen inzake wat goed is voor de natie worden genomen
door gekozen vertegenwoordigers - gekozen onder alle beperkende
omstandigheden die een effectieve en vrijwillig aanvaarde in-
doctrinatie met zich meebrengt. En toch is het enige excuus
voor een opvoedkundige dictatuur dat het afschuwelijk gevaar
dat eraan verbonden is, niet afschuwelijker kan zijn dan het
risico dat de grote liberale samenlevingen nu nemen.

In tegenspraak met de naakte feiten en ideologie
legt de dialektische logika er echter de nadruk op dat de
slaven vrij tegenover hun bevrijding moeten staan voordat ze
vrij kunnen worden. Volgens deze redenering wordt de overgang
van loon naar werk, van loon naar behoefte, bepaald door de
eerste fase: niet alleen door het leggen van de technologische
en materiële basis, maar tevens door de wijze waarop deze wordt
gelegd. Hier begint de samenleving waarin wat voorheen objek-
ten van produktiviteit waren, voor het eerst menselijke indi-
viduen worden, die plannen maken omtrent en gebruik maken van
hun arbeidsmiddelen om in eigen menselijke behoeften te voor-
zien en hun eigen talenten te ontplooiën. Voor de eerste keer
in de geschiedenis zouden mensen vrij en collectief handelen
zonder en tegen de dwang van de nooddrift die hun vrijheid en
menselijkheid inperkt.

oooo

Gebruikte teksten:

Herbert Marcuse: De Eendimensionale mens
Eros en Cultuur
Geweld en vrijheid

oooo

IVAN ILLICH

Ivan Illich werd in 1926 in Wenen geboren en ging in 1951 naar Amerika waar hij als hulppastoor in een Iers-Puertoricaanse parochie in New York City werkte. Van 1956 tot 1960 was hij als vice-rector toegewezen aan de Katholieke Universiteit van Puerto Rico. Hij was mede-stichter van het Centrum voor Interkulturele Documentatie (CIDOC) in Cuernavaca in Mexico en leidt sinds 1964 research-gespreksgroepen over Institutionele Alternatieven in een Technologische Maatschappij, met speciale aandacht voor Latijns-Amerika.

"Ik geloof dat de maatschappij opnieuw opgebouwd moet worden om de bijdrage van autonome individuen en sociale eenheden aan de algemene doelmatigheid van een nieuw productiesysteem te vergroten dat bestemd is om de menselijke behoeften te bevredigen die het ook bepaalt. De instituties van de industriële maatschappij doen in feite precies het tegenovergestelde. Naarmate de macht van machines toeneemt, worden personen gereduceerd tot de rol van niet meer dan consument.

Mensen hebben er niet alleen behoefte aan dingen te verkrijgen, ze hebben vooral behoefte aan de vrijheid om dingen te kunnen maken waarmee ze kunnen leven, om er volgens hun eigen smaak vorm aan te kunnen geven en om er in zorg voor en om anderen gebruik van te maken. Gevangenen in rijke landen hebben meer dingen en diensten tot hun beschikking dan hun familieleden, maar ze hebben niets in te brengen als het gaat over de manier waarop dingen gemaakt moet worden en ze kunnen niet beslissen wat ze er mee zullen doen. Ze zijn gedegradeerd tot de status van niet meer dan consument.

Ik heb de term 'convivialiteit' gekozen om het tegenovergestelde van industriële productiviteit aan te geven. Mijn bedoeling is dat het betekent: autonome en creatieve omgang van mensen onder elkaar, en de omgang van mensen met hun omgeving; en dit in tegenstelling tot de geconditioneerde respons van mensen op de eisen die door anderen en door een kunstmatige, door de mens gemaakte omgeving aan hen gesteld worden. Ik geloof dat wanneer de convivialiteit in welke maatschappij dan ook tot onder een bepaald niveau gedaald is, industriële productiviteit hoe groot die ook is, nooit de behoeften die zij bij de leden van die maatschappij schept, effectief kan bevredigen. (I. Illich)"

Illich heeft veel tijd besteed aan diverse analyses rond onderwijs, geneeskunde en de energievoorziening om een breder probleem duidelijk te stellen, nl. dat de instituties de mensen volkomen overheersen. Eerst past men nieuwe

kennis toe op de oplossing van een duidelijk gesteld probleem en gebruikt men wetenschappelijke graadmeters ter verklaring van de nieuwe doelmatigheid. Maar bij een volgend punt wordt de vooruitgang die bij een vroegere prestatie is aangetoond als verdediging gebruikt voor de uitbuiting van de maatschappij in haar geheel ten dienste van een waarde die bepaald en voortdurend herzien wordt door een element van die maatschappij, door een van haar beroepsgroeperingen die zichzelf tot elitegroep bombarderen. De toenemende manipulatie van de mens wordt nu noodzakelijk om de weerstand die zijn levensevenwicht, de groeiende industriën biedt, te overwinnen; zij neemt de vorm aan van educatieve, medische en administratieve therapieën. Het onderwijs produceert concurrerende consumenten; de geneeskunde houdt ze in leven in de geconstrueerde omgeving die ze zijn gaan behoeven; de bureaucratie weerspiegelt de noodzaak om sociale controle op mensen uit te oefenen ten einde ze zinloos werk te laten doen.

Volgens Illich zijn er zes manieren, waardoor de mensheid op dit moment bedreigd worden. (1) Bedreiging van het milieu. (2) Industrialisatie bedreigt het recht op conviviaal werk. (3) De overprogrammering van de mens voor de nieuwe omgeving doodt zijn creatieve fantasie. (4) Nieuwe hoogten van productiviteit bedreigen het recht op een politiek die het resultaat is van inspraak. (5) Voortdurende vernieuwing in de industriële productie bedreigt het recht op traditie. (6) Frustratie door middel van gedwongen maar kunstmatig geschapen bevrediging vormt een zesde en meer geraffineerde bedreiging.

De drie voornaamste ontwikkelingen die het evenwicht tussen de mens en de natuurlijke omgeving dreigen te verstoren zijn ten eerste de overbevolking, die meer mensen afhankelijk maakt van beperkte hulpbronnen; ten tweede, het feit dat de welvaart iedereen dwingt meer energie te gebruiken; ten derde het feit dat onjuiste technologie op een ondoelmatige manier wordt aangewend. De eerlijkheid gebiedt dat we er allemaal de noodzaak van inzien om de voortplanting, consumptie en verspilling te beperken. We moeten echter evengoed onze verwachting dat de machines al het werk voor ons zullen doen, of dat therapeuten ons geleerd of gezond kunnen maken radikaal omlaag schroeven. De enige oplossing voor de milieu-crisis is dat de mensen gezamenlijk inzien dat ze gelukkiger zouden zijn als ze samen konden werken en voor elkaar konden zorgen. We moeten het feit onder ogen zien dat het gebrek aan evenwicht tussen de mens en het milieu maar één van de verschillende, elkaar versterkende spanningen is, die elk het levensevenwicht in een andere dimensie verstoren. In die opvatting is overbevolking het gevolg van een verstoring van kennisevenwicht, afhankelijkheid van welvaart het gevolg van een volkomen monopolie van institutionele op persoonlijke waarden en volgt onjuiste technologie onverbidde-lijk als middelen doel worden. Het ecologisch evenwicht kan niet weer bereikt worden als we niet opnieuw inzien dat alleen mensen een doel hebben en dat alleen mensen daar naartoe kunnen werken. Machines werken alleen meedogenloos om de mensen te degraderen tot de rol van machteloze medewerkers in hun vernietigende vooruitgang.

Wanneer te efficiënte werktuigen gebruikt kunnen worden om de betrekkingen van de mens met zijn fysieke omgeving te vergemakkelijken kunnen ze het evenwicht tussen mens en natuur vernietigen. Anderzijds kunnen efficiënte werktuigen het evenwicht verstoren tussen dat wat mensen noodzakelijk zelfstandig moeten doen en wat zij pasklaar moeten kunnen krijgen verstoren. In deze twee dimensie resulteert te efficiënte productie in een volkomen monopolie. Met volkomen monopolie wordt bedoeld de overheersing van één type produkt in plaats van de overheersing van één merk. Iemand die dorst heeft kan een koude koolzuurhoudende zoete drank verlangen en tot de conclusie komen dat hij maar één enkel merk kan kiezen. Hij heeft toch nog de vrijheid om zijn dorst met bier of water te lessen. Pas indien en wanneer zijn dorst zonder zinvolle alternatieven in de behoeften aan een Cola vertaald wordt zou het een volkomen monopolie zijn. Zo hebben scholen geprobeerd een volkomen monopolie van het leren te maken door het als onderwijs te herdefiniëren. Al de mensen die buiten het schoolsysteem leerden werden bestempeld als onontwikkeld, omdat enkel de kenniswaarde verstrekt binnen de scholen op niveau staat. De moderne geneeskunde berooft de zieken van verzorging die niet voorgescreven is door artsen. Het volkomen monopolie in zowel onderwijs als geneeskunde legt een verplichte consumptie op en beperkt daardoor de persoonlijke autonomie.

Het volkomen monopolie wordt ingesteld als de mensen hun aangeboren vermogen om te doen wat zij voor zichzelf en elkaar kunnen doen opgeven in ruil voor iets 'beters' dat alleen maar voor ze gedaan kan worden door een belangrijk werktuig. Door de mensen van het vermogen te beroven om persoonlijke behoeften op een persoonlijke manier te bevredigen, veroorzaakt het volkomen monopolie bovenal een volkomen schaarste aan persoonlijke - tegenover de institutionele - dienstverlening. Bescherming tegen dit algemeen monopolie is even moeilijk als bescherming tegen milieuvervuiling. De mensen komen op tegen een gevaar dat hun persoonlijk eigenbelang bedreigt maar niet tegen een gevaar dat de maatschappij in haar geheel bedreigt. Tevens is het moeilijk beschermd te worden tegen het monopolie als een maatschappij al met wegen, scholen of ziekenhuizen bezaaid is, wanneer het onafhankelijk optreden als zolang verlamd is dat het vermogen ertoe verschrompeld lijkt te zijn, en wanneer eenvoudige alternatieven buiten het bereik van de verbeelding lijken te liggen. Het is moeilijk een monopolie kwijt te raken als het niet alleen de vorm van de natuurlijke wereld maar ook de mogelijkheden voor het gedrag en de verbeelding heeft bevroren.

Er bestaan twee manieren om kennis op te doen. Het eerste soort kennis ontstaat uit de elementaire verbondenheid van mensen met elkaar en uit het gebruik dat ze maken van conviviale werktuigen. Het tweede doen zij op als gevolg van de doelgerichte en geprogrammeerde opleiding waaraan zij onderworpen worden. Het kennisevenwicht is verbroken: het

wordt verbroken ten gunste van onderwijs. De mensen weten wat hen onderwezen is, maar leren weinig uit eigen ervaring. De mensen krijgen het gevoel dat ze 'onderwijs' nodig hebben. De transformatie van het leven in onderwijs verlamt de poetische gaven van de mens, zijn vermogen de wereld persoonlijke betekenis te geven. De mens zal even erg wegwijnen als hij beroofd wordt van de natuur, van zijn eigen werk, of van zijn diepe behoefte om te leren wat hij wil en niet wat anderen gepland hebben dat hij leren moet. Een te grote bepaling door de mens van het fysieke milieu, maakt dit laatste vijandig. Het volkomen monopolie maakt de mensen de gevangene van verzorging. Mensen die verpletterd worden onder artikelen worden machteloos gemaakt. De vernietiging van het kennisevenwicht maakt de mensen tot marionetten van hun werktuigen.

Industriële banen zijn zo ingericht dat de beter geschoolden in de meer schaarse hokjes passen. Mensen die minder dan twaalf jaar scholing hebben worden als invaliden behandeld: zij zijn vaak arbeidsongeschikt en staan onder controle van maatschappelijke werkers die voor hen bepalen hoe ze moeten leven. De mensen leren dat zij hogere marktwaarde krijgen als ze meer uren in de klas doorbrengen. Ze leren waarde te hechten aan toenemende consumptie van lesprogramma's. Ze leren waarde te hechten aan overgaan, aan passieve onderwerping, en zelfs aan het normale wangedrag dat leraren graag als een teken van creativiteit zien. Ze leren gedisciplineer te concurreren om de gunst van de bureaucraat die de leiding heeft bij hun dagelijkse bijeenkomsten en die leraar heet zolang ze in de klas zitten en baas als ze gaan werken. Onderwijswerktuigen die een manipulerend karakter hebben drijven de kosten van het leren op. We vragen nu alleen wat mensen moeten leren en investeren dan geld in een middel dat ze onderwijs moet verschaffen. We moeten eerst leren vragen wat mensen nodig hebben als ze willen leren en hen die werktuigen verschaffen. Beroepsonderwijzers lachen om het idee dat mensen meer zouden leren dan men ze kan onderwijzen als ze vrije toegang zouden hebben tot leermiddelen. Als bewijs voor hun scepsis halen ze zelfs vaak het afnemende gebruik van bibliotheken aan. Ze zien voorbij aan het feit dat bibliotheken weinig gebruikt worden omdat die georganiseerd zijn als geweldige onderwijsmiddelen. Er wordt geen gebruik van de bibliotheken gemaakt omdat de mensen geleerd hebben te eisen dat ze onderwezen worden.

Nooit tevoren hebben werktuigen de macht die ze nu hebben benaderd. Nooit tevoren zijn ze zo ten dienste van een kleine elite geïntegreerd. Koningen konden niet met zo weinig tegenspraak aanspraak maken op het goddelijk recht als directeuren diensten eisen ter wille van grotere productie. Een maatschappij met bijzonder omvangrijke werktuigen moet om de meerderheid te verhinderen aanspraak te maken op de duurste privilegepakketten gebruik maken van diverse middelen. De manier om iemands productiviteit te meten die het meeste prestige heeft is door middel van het prijskaartje op zijn onderwijsconsumptie. Hoe groter iemands kenniskapitaal hoe

hoe groter de sociale waarde die aan de beslissingen die hij neemt gehecht wordt en hoe meer gewettigd zijn aanspraak op superieure pakketten industriële goederen. Als onderwijs-certifikaten hun legitimiteit verliezen dan moeten andere, primitieve vormen van discriminatie wel opnieuw belangrijk worden. Mensen worden beoordeeld als minder waardevolle mankracht omdat ze in de derde wereld geboren zijn, omdat ze zwart zijn, omdat ze vrouw zijn, omdat ze tot de verkeerde groep op partij behoren of omdat ze niet door de juiste series tests kunnen heenkomen. Op dit ogenblik verlangen minderheden een gelijke behandeling. Als ze eens zeggenschap in wat er gaat geproduceerd worden vraagden in plaats van een gelijke stem in de verdeling van wat er geproduceerd is dan konden zij de spil van de sociale wederopbouw worden.

Vernieuwing is inherent aan de industriële productiemethode die gekoppeld is aan de ideologie van vooruitgang. De producten kunnen niet verbeterd worden tenzij geweldige machines veranderd of door andere vervangen worden. Om dit renderend te maken moeten er geweldige markten gecreeerd worden voor het nieuwe model. De meest effectieve manier om een afzetgebied te scheppen is om het gebruik van het nieuwe als een belangrijk privilege voor te stellen. Als dat lukt dan is het oude model in waarde verminderd en het eigenbelang van de consument is gekoppeld aan de ideologie van nooit eindigende, toenemende consumptie. De mensen worden sociaal geklassificeerd aan de hand van het aantal jaren dat hun goederen uit de tijd zijn.

Er is een vorm van negatief rendement waarbij expansie zich nog niet op de vernietiging van het leven richt, maar toch het werktuig vijandig maakt ten opzichte van zijn specifiek doel. Werktuigen kunnen met andere woorden optimaal verdraagbaar en negatief functioneren. Draaglijke over-efficiency verstoort ook een evenwicht, maar een veel subtieler en subjectiever dan we tot dusver besproken hebben.

oooo

Gebruikte Literatuur:

- Ivan Illich : Ontscholing van de maatschappij
Naar een nieuwe levensstijl
Energie, verbruik en maatschappelijke
tegenstellingen
- I. Illich e.a. : Het onderwijs is ook niet alles

oooo

ERICH FROMM

Erich Fromm werd in 1900 in Frankfurt geboren en studeerde sociologie en psychologie. In 1933 emigreerde hij naar de U.S.A., waar hij aan verschillende universiteiten en instituten doceerde. Sinds 1951 is hij hoogleraar aan de nationale universiteit van Mexico.

"De ware ethische problematiek van deze tijd is de onverschilligheid van de mens jegens zichzelf. Men vindt deze in het feit dat wij de zin voor de betekenis en het onvergelykelijke van de individuele mens verloren hebben, onszelf tot werktuigen maakten ten dienste van doelen buiten onszelf, onszelf als handelsartikelen beschouwen en behandelen en in onze vermogens en mogelijkheden van onszelf vervreemd zijn geraakt. Wij zijn met alle anderen om ons heen tot dingen geworden, met als gevolg dat wij ons machteloos en wegens onze onmacht verachterlijk voorkomen. En doordat wij niet op onze eigen vermogens kunnen vertrouwen, geloven wij ook niet in de ander, in de mensheid als zodanig en evenmin in onszelf of in wat wij met onze mogelijkheden zouden kunnen verwirkelijken. Ons ontbreekt een geweten in humanistische zin omdat wij niet op ons eigen oordeel durven vertrouwen. Wij vormen een blinde kudde, die zich op de goede weg weet omdat iedereen diezelfde weg volgt. Wij tasten blindelings in het duister, maar houden de moed er in, omdat wij iedereen het zelfde liedje horen fluiten." (E. Fromm)

Behandelen wij vooreerst het probleem van de moderne markt. Deze heft de noodzaak van geweld op door een automatische distributie, met de arbeider die voor zijn werk een bepaald loon krijgt, dat hij te aanvaarden heeft om in leven te blijven. Hij gelooft echter in een vrijheid die hij nauwelijks bezit. Bedriegelijk is hier de politieke vrijheid die een grote sociale mobiliteit toelaat, die in vroegere eeuwen nauwelijks bestond. Het winstmotief laat ook de producent niet toe zich af te vragen of het produkt dat hij op de markt brengt zinvol is voor de consumenten. Ook de criteria van inkomen liggen niet in de richting van verdienste of sociale functie, en aldus kan een manager van de mijn veel meer verdienen dan de mijnwerker. Deze evolutie leidde tot nieuwe vormen van uitbuiting: wanneer in de feodale tijd de edelman zijn slaven uitbuitte had hij toch nog de plicht te zorgen voor een bestaansminimum. Dit laatste verdween in het kapitalisme: de arbeider werd een zwiver koopwaar in de competitie van ieder voor zichzelf. De uitbuiting kreeg een anoniem karakter, doordat voortdurend verwezen werd naar de 'wetten van de samenleving'.

In de 20e eeuw is er klaarblijkelijk aan de materiële toestand van de arbeider veel verbeterd, toch is er niets gewijzigd aan het principe dat de ene mens de andere mens gebruikt voor principes waarmee de ene alles en de andere niets te maken heeft. De autoriteit heeft in het kapitalistische systeem een irrationele aard, doordat de belangen van heersers en onderdanen tegengesteld lopen. Dit in tegenstelling tot een rationele machtsverhouding. Vb. de leraar-leerling verhouding die bedoeld is om zichzelf op te lossen, wanneer de leerling evenveel kent als de leraar. Er is een duidelijk verschil tussen de houding van de 19e en 20e eeuwse kapitalist: in de 19e eeuw was hij wedijverend, oppottend, uitsluitend, autoritair, agressief en individualistisch. Tegen deze samenleving werd op verschillende manieren gereageerd: Marx stelde de verdrukking van de arbeider verantwoordelijk; Freud stelde de verdringing van de sexuele gevoelens aansprakelijk. Vandaag is aan die eisen grotendeels voldaan: de arbeiders hebben een grotere materiële welvaart en een zekere mate van inspraak langs vakbonden. Ook zijn een hele reeks taboes van de 19e eeuw op sexueel gebied doorbroken. Toch zijn er problemen die erger lijken dan ooit. Wij onderwerpen ons niet meer aan een persoonlijk gezag. Het ontbreekt ons evenwel aan eigen meningen en vrijwel volledig aan een eigen persoonlijkheid en zelfbewustheid.

De waarden 'liefde', 'zekerheid' en 'sexuele bevrediging' hebben in een vervreemde wereld een andere betekenis. Eerst moet een onderscheid gemaakt worden tussen economische en psychische zekerheid. Bestaansminimum is een voorbeeld van het tweede; het zich veilig voelen ligt meer op het eerste vlak. De opvoeding maakt op dit moment fouten door de mens niet bestand te maken tegen de onzekerheden van dit leven. Dit kan opgevangen worden door de massa het gevoel te geven te behoren tot een 'wij'. De moderne mens staat echter essentieel alleen. Door het feit dat hij nog geen ik-besef heeft kunnen ontwikkelen kan hij ook de problemen niet alleen doorstaan. Hij tracht dit probleem op te lossen door het conformisme: zoveel mogelijk te gelijken op zijn evenmens. Het is zijn hoogste doel van de toestemming van de evenmens te verwerven. Ook liefde heeft een andere betekenis gekregen. In de liefde wordt men nu in gevaarlijke mate afhankelijk van het andere subject en staat hij bloot aan het ergste lijden wanneer hij daardoor wordt verstoet. De onzekerheden en teleurstellingen in de relatie worden verdrongen door de beleving van de genitale liefde. We vinden hier twee mensen die hun gezamenlijke belangen bundelen om samen stand te houden tegen een vijandige en vervreemdende wereld.

Een ander populair woord met betrekking tot de geestelijke gezondheid is geluk. Wat betekent dit woord vandaag? Een leuke dag hebben, plezier. Geluk laat zich aldus omschrijven als het tegendeel van droefheid of leed. Het is onze bedoeling te ontkomen aan de droefheid van het bestaan.

Het tegendeel van geluk is volgens Fromm de neerslachtigheid. Dit is het onvermogen om te voelen: het innerlijk dood zijn. Zowel geluk als droefheid kan men niet meer beleven, voelen: daarom is het gevoelen zo ondraaglijk, omdat men niet in staat is zich werkelijk droefig te voelen. Spinoza bestempelt geluk als verhevigde vitaliteit: het resultaat kunnen ondervinden van scheppend leven, en tegelijk zijn vermogens liefde en rede kunnen ontwikkelen. Dit kan niet voorkomen bij de toestand van innerlijke passiviteit van de hedendaagse mensen: geluk is een volheid geen leegte. De mens vandaag, is ondanks een hoeveelheid plezier, neerslachtig en verveeld. Er zijn twee manieren om hieraan te ontsnappen. Ofwel scheppend te zijn, wat de fundamentele oplossing is, ofwel pogen de gevolgen ervan weg te nemen. Dit is wat men probeert: het wegvluchten uit een wereld vol verveling. Maar door dit wegvluchten heeft men nog geenszins de oorzaak weggenomen.

Arbeid is in wezen het fenomeen dat de mens bevrijdt uit de natuur en omschept tot een sociaal en onafhankelijk wezen. De mens leerde vaardigheid en creativiteit te ontwikkelen en dit ging voornamelijk in de ambachtelijke arbeid van de 13e en 14e eeuw gepaard met een grote innerlijke bevrediging. Met het opkomen van het nieuwe arbeidsproces in de industrialisatie veranderde de functie van de arbeid: bevreesd voor zijn nieuwe vrijheden onderdrukte de mens zijn angsten door een koortsachtige activiteit te ontplooiën. In plaats van een op zichzelf bevredigende en aangename bezigheid werd de arbeid nu een plicht en een obsessie. Er bestaan klasse-tegenstellingen in de 19e eeuw, waarbij de rijke groep zichzelf als uitverkorenen van God beschouwt en op grond van natuurwetten de andere groep uitbuit. Wat gebeurt er nu hier bij de fabrieksarbeider: deze moet 7 à 8 uren per dag zijn beste krachten wijden aan een produkt waarbij hij nooit geconfronteerd wordt met het eindprodukt, waar hij een kleine geïsoleerde functie vervuld in een verregaand georganiseerd produktieproces. Het totale produkt interesseert hem trouwens niet, omdat hij in de leiding van de fabriek niet zit, en geen enkel inzicht heeft in de werking van de fabriek. Zijn arbeid laat zich omschrijven als het verrichten van handelingen die tot dusver nog niet door machines kunnen worden verricht. Arbeid is in het huidig bestel geen zinvolle activiteit meer. Enkel een middel om geld te verdienen. Studies als de industriële psychologie die in de richting van dit probleem gaan dan van volgende vraagstelling uit: hoe kunnen we de produktiviteit van de arbeider opdrijven? Door hem gelukkiger te maken? OK Laten we hem dan een gevoel van veiligheid en bevrediging geven. Het is gelijk een machine die geolied beter werkt. We constateren nu twee soorten reacties: één van volledige luiheid, die nog versterkt wordt door de reclame. 'Nieuw ... makkelijker te eten'. De tweede reactie is echter diepgaander: de diepgewortelde, hoewel onbewuste vijandigheid jegens de arbeid, waarin hij gevangen zit.

Een andere vervreemding ligt in de verhouding tussen de kiezer en de gevoerde politiek. Was het probleem vroeger dit van beperking van het stemrecht, dan is dit nu van de wijze waarop dit stemrecht in praktijk wordt gebracht. Hoe kunnen de mensen hun wil tot uiting brengen? Temeer daar zij geen enkele eigen wil of overtuiging bezitten, maar slechts vervreemde automaten zijn, waarvan de smaken, meningen kunstmatig gekweekt worden door de machinerie der samenleving. Het in toenemende mate belangrijk worden van personen in de campagne heeft meer weg van het aanrpijzen van een tandpastamek met een mooie glimlach. Men lijkt zich meer te bewegen in een fictieve wereld: de gevoerde politiek en de propaganda daar- rond vindt plaats in de vrijetijdsbesteding naast de andere ontspanning. Hij getroost zich veel minder moeite om de politieke problemen te begrijpen dan een spelletje bridge. Hij redeneert en analyseert op een wijze, die hij binnen de sfeer van zijn persoonlijke belangen zelf allicht voor infantiel zou houden. Op politiek gebied is hij opnieuw een primitief. Eenmaal dat hij gestemd heeft wordt het verband tussen zijn stem, de wil van de kiezer, en de gevoerde politiek zo vaag; dit door het feit dat de politici zich een heel netwerk van duistere machten bevinden die voor de individuele staatsburger zo ondoorzichtig is, dat hij zich politiek onmachtig voelt.

Met de vervreemding bedoelt Fromm een belevingswijze: men ervaart zichzelf als de oorsprong van eigen dagen, maar deze handelingen gaan met hun gevolgen over hem heersen, als tyrannen, die worden aanbeden. Het verschil tussen monotheïsme en polytheïsme ligt hem niet in het aantal wel in de mate van zelfvervreemding. De mens creeërt een idool dat hij daarna gaat aanbidden, en zijn handelingen naar gaat richten. Het idool vertegenwoordigt zijn eigen vermogens en levenskrachten in een vervreemde vorm. Doch ook de monotheïstische godsdiensten zijn daartoe afgedaald: de mens bad tot God om dingen als liefde en rede terug te krijgen, die hij er in had geprojecteerd. Hetzelfde vinden we in de liefde waar het idool een medemens is, of in de verafgodende onderworpenheid aan een politieke leider of staat. Telkens vinden we dezelfde ervaringen terug: de mens die zichzelf ervaart als een kaal, verarmd ding en vergeet dat hij de actieve oorsprong was van eigen vermogens en rijkdommen des levens; De vervreemding is allerminst modern, maar heden ten dage is ze haast totaal. Meer bepaald wordt bv. de arbeider een economisch atoom dat zonder creativiteit het echte leven ontkend, dansend naar de pijpen van de bedrijfsleiding. Ook de manager is totaal vervreemd van de samenleving, daar de mensen voor hem slechts reeksen cijfers zijn, waarvoor hij door de aard van de onderneming geen enkele gevoelens mag tonen. De kapitalist is iemand die door de druk van de concurrentie minder vrij is dan ooit. Toch bepaalt hij in zijn grootbedrijf het karakter van onze samenleving, door het creeëren van een bepaald aantal verwachtingen en overtuigingen. De bezitters, de aandeelhouders van bedrijven zijn volledig vervreemd van de leiding van het bedrijf en bezit enkel nog een stukje papier dat zijn bezit bewijst.

Verder is de mens nog vervreemd van de sociale machten die op dit moment de maatschappij bepalen. In zijn verhouding tot de medemens merken we dat iedereen de andere poogt te gebruiken voor zijn doeleinden en in die optiek vriendelijkheid voorwendt. We zijn een samenleving geworden van atoompjes, waarvan de relaties kunstmatig door het eigenbelang worden voortgedreven. Anders is zijn verhouding tot de politieke maatschappij, die hij als een idool beschouwt, en waarin hij al zijn sociale vermogens heeft in geprojecteerd. Deze toestand kan slechts verdwijnen van zodra hij een samenleving opbouwt waar sociale gevoelens een wezenlijk deel uitmaken van zijn individualiteit i.p.v. eraan toegevoegd te zijn. De mens ervaart zichzelf als een zaak die hij met succes op de markt moet brengen en niet meer als een drager van menselijke vermogens. Dit heeft een verlies aan eigenwaarde voor gevolg, het verlies van het besef van eigen onherhaalbaarheid en oorspronkelijkheid. Hij heeft slechts één redmiddel: de goedkeuring van de anderen die hem als waardevol aanzien. Ook brengt de routinisering van de activiteiten een verdringing uit het bewustzijn van een aantal fundamentele problemen. Vrijwel nooit raakt de mens uit deze routine, zoals vroeger gebeurde in de diverse rituelen. De emoties bij sportwedstrijden, bij een ongeluk benaderen min of meer deze vroegere rituelen. Maar toch moeten wij het artistieke hoogstaand peil van bv. het Griekse drama ontberen, en vooral de zuiverende katharsis die er kwam doordat fundamentele menselijke problemen werden gespeeld, op een filosofisch en doordachte wijze.

Onze productievorm eist een snel aanpassen aan de machine, een gedisciplineerd massaal gedrag, een gelijk geaarde smaak en een gehoorzaamheid zonder de noodzaak van geweld. Geestelijke gezondheid daarentegen is het vermogen tot liefde en schepping, door een gevoel van eenheid en samenhang op grond van een authentieke ervaring van het eigen ik als subject en oorsprong van eigen mogelijkheden door een greep op de werkelijkheid zowel binnen als buiten, en dat wil zeggen door de ontplooiing van objectiviteit en rede. Het doel van ons leven is zo intensief mogelijk leven: om volledig geboren en volledig wakker te zijn. De vervreemde mens kan niet gelukkig zijn, omdat hij in het kapitalistisch systeem niet meer dan een ding is, en omdat hij volgens de wetten van de conformiteit, heel zijn handelen richt op de instemming van de andere, en niet tot eigenheid kan komen.

oooo

Gebruikte teksten:

Erich Fromm: De Zelfstandige mens
De gezonde samenleving

oooo

HET POLITIEK PLATFORM VAN S.K.A.L.

"De grootste fout die in deze samenleving is vervat, is wellicht het feit dat wij afgeleerd hebben van ons in te denken hoe het anders zou kunnen gaan. Structuren als gezin, onderwijs en voornamelijk de kerk hebben vanaf onze jeugd ons denkvermogen zozeer vernauwd dat het zeer moeilijk wordt om ons een andere samenleving voor de geest te halen waar relaties tussen de mensen anders zijn, waar de hedendaagse politieke, economische en religieuze autoriteiten onbestaande zijn en waar de eigen morele kracht tenslotte de enige rechter is."

Wij verwerpen het autoritaire gezinspatroon omdat het een individu schiept vol met schuldgevoelens, die leert zijn opstandige ideeën af te straffen met het kunstmatig geconstrueerde geweten dat hem door zijn ouders werd binnengebracht. De psychoanalyse leert ons o.a. dat de eerste levensjaren ontzettend belangrijk zijn voor het gevoel van basisveiligheid dat het individu later in zich zal voelen. Reeds in deze eerste jaren wordt het kind reeds veel te zwaar gestraft omdat het bv. zijn potje niet direkt weet te gebruiken. Reich stelde reeds dat de verdringing van de seksualiteit onderdanige individuen schepte. In feite is de onderdanigheid o. m. het gevolg van heel deze gezinsstructuur, door de psychologische en fysieke afhankelijkheidspositie waarin het individu meestal tot aan zijn volwassenheid in verkeert.

Wij verwerpen het autoritaire onderwijssysteem, omdat het op zijn beurt te schadelijk is voor het individu. Enerzijds omdat het de mens heeft afgeleerd van zelf nog veel dingen te leren uit eigen initiatief, anderzijds omdat de mens verplicht wordt gedurende zijn hele jeugd 8 uren per dag op schoolbanken te gaan zitten, en het hierbij te duidelijk is dat deze hele manier van doen er hoofdzakelijk erop gericht de mens gewoon te maken aan een leven van onderdanigheid en slaafsheid. Dit onderwijssysteem is erop gericht grondig te selecteren voor het opvullen van het kleine aantal topfuncties. Tenslotte is er de grondige afschuw die de leerlingen hebben t.o.v. de autoritaire gedragspatronen van leraren en professoren die in 't geheel verhindert dat er iets geleerd wordt: voor ieder is enkel het behalen van een diploma belangrijk. Dit wordt tevens gestimuleerd door zijn omgeving. Op het einde van het jaar is het van geen belang of men sensationele dingen heeft bijgeleerd, enkel of men al dan niet geslaagd is heeft belang.

Wij verwerpen de autoritaire kerkelijke structuur. Meer bepaald het soort normen die stellen dat de mens zondig is en enkel door gods genade kan gered worden. Dit soort dingen verlamt de menselijke persoonlijkheid volledig en ligt mede aan de basis van het menstype dat tevens de politieke structu-

ren met diezelfde religieuze gevoelsgelatenheid zal aanvaarden en aanbidden. Over de kerkelijke invloeden kan nog veel gezegd worden al behoeft allemaal weinig uitleg over het fatalisme van Calvijn, de aanboren voorbestemdheid, dat tot op heden toe onze samenleving lijkt te besmetten. De kerk ligt samen met het gezin, voorzeker aan de basis van heel de sexuele verdringingsprocessen, die zoals Freud en Reich bewezen hebben aan de basis liggen van de meeste menselijke neuzen.

De mensen zijn vandaag nagenoeg allemaal gedegradeerd tot consumentzijn van de politieke beslissingsorganen. Elke dag is het weer overduidelijk dat belangrijke autowegen (A-24), buitenlandse investeringen, organisatie van de rijkswacht, beslissingen over atoomenergie, abortus etc... door een zeer kleine groep worden vastgelegd. Verkiezingen zijn de grootste poppenkast die hier te lande bestaat. Een korte rekensom hiertoe volstaat om dit aan te tonen. De politieke wetenschap heeft reeds aangetoond dat er in België slechts een vlottende massa aanwezig is die 20% bevat van het totaal. Hiermede worden bedoeld de mensen die eventueel van partij zouden veranderen door opvallende politieke aardschokken. Nu is de volgorde van de politici op de ingediende lijsten zeer goed beschermd, door het aanwenden van de lijststemmen. Deze worden verdeeld naargelang ieder in de volgorde genoeg stemmen heeft om verkozen te zijn. Dit zolang er lijststemmen zijn natuurlijk. Met gevolg dat voor de parlementsverkiezingen, het nog maar in 15 gevallen is voorgekomen dat de volgorde op de lijst niet overeenstemde met de verkozen mandatarissen. Met het gevolg dat op voorhand voor 80% vast staat dewelke politici er in het parlement zullen komen. Het zijn dus steeds de partijen die 'betrouwbare' mensen zullen aanduiden. Als de verkiezingen een lachertje zijn, dan zijn de officiële beslissingsorganen dat nog meer. Het parlement heeft in jaren geen serieus debat meer gekend, en zelfs de meest ernstige waarnemer kijkt steeds uit naar uitspraken van de partijen om te weten wat er gaat gebeuren. Dit land wordt geregeerd door het Verbond van Belgische Ondernemingen, en hier en daar meer voor de schijn binnen de perken gehouden door de vakbonden, wie leidingen ook al zoveel kopperties hebben met allerlei financiële baronnen. Politici zijn erin geslaagd regelmatig tamelijk spannende liefde/haat romans in mekaar te steken (bv. taalproblemen) zodat de aandacht meestal wegglijdt van de reële problemen en het volk gespreksstof in de mond wordt gestopt. Let op de belangrijkheid van het winner-loser competitiedenken in deze samenleving. Voetbal en wielrennen zijn de eenvoudigste spelletjes op dit gebied. Diezelfde spanning rond de strijd tussen idolen op sportgebied vindt men in verkiezings- of woordenstrijd tussen politici. Iedereen wordt meer bevangen door de spanning wie gaat winnen, of wie de morele overwinnaar lijkt te zijn van een debat dan de werkelijke inhoud ervan. Velen kiezen vrij vroeg een winning-idoel waar zij zich mee identificieren. Datzelfde competitiedenken vindt men terug in hitparade, het behalen van percenten in school, de ranglad-

der in de hierarchie, en vooral in de American Dream. Long live the winners, sorry for the losers.

Het consumentzijn bevat natuurlijk ook de machteloze houding die de mensen omvatten jegens zinloze en schadelijke produkten. Om de konkurrent te verslaan, is het al van een heleboel producenten bekend, dat ze hun produkt beïnvloeden met chemische of andere middelen, om het meer te doen verkopen. We kennen allemaal de histories van de hormonen, verkeerde informatie wat betreft de uitwerking van medische middelen, de cosmeticaïndustrie etc... Heel dat consumerend gedrag en denken heeft volgend gevaarlijk neveneffekt. De mens wordt de slaaf van het consumeren, en creatief denken en zelf initiatieven nemen behoort tot het verleden. Hij wordt als het ware in een zetel rondgedragen door de industrie, maar verliest tegelijkertijd een belangrijke menselijke eigenschap: het kunnen eigen maken van een originele, eigen levensstijl. Veel heeft natuurlijk te maken met de ontzaglijke sprong die de technologie heeft gemaakt gedurende de laatste decennia, en het geloof dat daaruit gegroeid is in wetenschappers en deskundigen, tegelijk met de illusie in een steeds betere wereld te leven.

Onze levensstijl lijkt volledig bepaald en gekarakteriseerd door de autoritair opgelegde werkverdeling. Het overgrote deel van de mensen besteden liefst 8 uren per dag aan een bepaald soort werk. Het is degraderend voor een mens om hem aan een roeiriem te ketenen en hem als krachtbron te gebruiken, maar het is een bijna even grote degradatie om hem te bestemmen voor een zich steeds herhalende werkzaamheid in een fabriek, die minder dan een miljoenste gedeelte van zijn hersencapaciteit vereist. (Norbert Wiener) De theorie van de meerwaarde is in zijn kern zeer eenvoudig: de werkmán werkt meer dan de helft van de dag gratis voor de portefeuille van de baas en aandeelhouders. Het is niet de bedoeling van economisch verder de uitbuiting te bewijzen daar ze te duidelijk is. Gesteld mag worden dat in deze maatschappij diegene die een werkprestatie levert in ruil voor loon, dit over het algemeen doet op een totaal vervreemdende manier. Dit betekent dat hij zich op 8 uur van een dag, wat tweederde uitmaakt van zijn leven (slaap niet meegerekend) bevindt in een werkproces, waarop hij weinig of geen invloed op heeft, waarin hij in geen enkel beslissingsproces betrokken wordt wat bv. de maatschappelijke nuttigheid betreft van het produkt. De werkmán of bediende wordt enkel als schakeltje in het produktieproces aangeworven, en van hem wordt enkel verwacht dat hij zijn werk goed doet. In dit systeem is de mens nu haast verplicht om zulk een vervreemdend werk aan te nemen, om in leven te blijven. Onder druk van gezin en omgeving zal hij er dan ook niet aan denken van deze positie in vraag te stellen. Wat vinden wij aan de organisatie van het produktieproces fundamenteel fout? De beslissingen welke goederen er geproduceerd worden hoort aan de mensen zelf toe, in plaats van aan een stel geraffineerde managers, die met de medewerking van de reklamemensen de meest winstmakende produkten zullen doen aanvaarden als de werkelijke

Levensbehoeften. Het moet nauwelijks aangestipt welk een schadelijke produkten hierdoor over de mensenzee worden uitgespreid en soms nog gretig worden aanvaard onder invloed van de reclamecampagnes. Heel de samenleving lijkt ingericht als een kinderpoppenkast, waarin een sprookje wordt opgevoerd van huisjes uit peperkoek die men kan opeten en andere betoverende dingen. De marionetten in de kast hebben iedereen in hun hypnose en kunnen door simpele zinnen en melodietjes iedereen in alles doen laten geloven, van het best blinkende glitter tot de schoonst klinkende verkiezingspreuk. Het zijn de politici die het allemaal voor U doen, de technologie die het allemaal voor U zal uitdenken, de reklameslogans die U op de hoogte zullen houden van al wat nieuw is en de leuke muziekjes die U leuk zullen doen blijven voelen. Alles samen moet een 'happy' feeling worden. Alles goed toch goed? Alleszins beter dan vroeger. Laten we het de tegencompensatie noemen voor de 8 uren fabrieksarbeid, die men noodgedwongen hiervoor moet ondergaan. De vakantiereizen naar Spanje, het kunnen kopen van produkten die de status bevestigen. Het zijn deze dingen die de mensen op langere termijn alle zin voor eigen initiatief en kritische zin lijken te ontnemen...

Het economisch systeem heeft een aantal zeer schadelijke normen op onze relaties geënt. Bedoeld wordt de mate dat wij elkaar beoordelen in functie van zijn produktiviteit (een dopper, gehandikapte, gepensioneerde); het beoordelen in functie van zijn sexuele zuiverheid en zijn overeenstemming met het ideaal christelijk beeld dat onze samenleving nog steeds lijkt te domineren. (houding jegens homofielen, lesbische vrouwen, pedofielen etc...) We denken hier verder aan toestanden, ontsnappingsmogelijkheden waardoor het individu zich in extremis gaat pogen waar te maken tegenover zijn omgeving. (alkoholisme, drugs, statussymbolen zoals de auto, kleurentv. enz...) Dit laatste soort normen lijken allen ingegeven door de vrees hoe de omgeving het individu zal beoordelen, en zijn in essentie de meest zinloze elementen die het individu zullen begeeselen. Waarom steeds opnieuw trachten te bewijzen dat we iemand zijn door het aantal materiële dingen dat we rond ons hebben opgestapeld? In de eerste plaats zouden we het meer willen hebben over dat soort normen dat overduidelijk in functie staat van het heersende economische bestel. Wij bedoelen hier de wekelijkse scheldpartijen op de luie doppers, de oproepen tot het dichttrekken van de buikriem als enig remedie tegen de crisis, waarmede de regering poogt het volk de schuld te geven van de crisis etc... De dop stelt wel een nieuw soort probleem aan de orde van de dag. De grote werkloosheid en de 300.000 lieden die elke dag aan de dop staan, hebben velen meer kieskeurig gemaakt over de aard van het werk dat zij nog willen doen. Velen beginnen op die manier na te denken over de vervreemding en het zinloze van een heleboel werkjes, en zijn niet meer bereid het eerste het beste aan te pakken. Deze kreet is zelfs tot in de huidige punkbeweging hoorbaar. Een tekst van de Clash luidt: 'Do you really want to serve thee for the BBC? Do you really want to be a cop?' etc... Heel de stupiede initiatieven die de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening op dit

moment aan 't nemen is: 'schorsingen', 'oriëntatieperiode van 4 weken' tot sommige verplichte 'herscholing' toe, wijzen op een hoop paniekreacties van een burgerij die de mensen financieel zowel als moreel terug aan het werk willen krijgen. Bij gebrek aan alternatieven om financiële middelen in handen te krijgen na een schorsing, zijn de meesten wel terug moreel verplicht om ergens voor een baas te gaan werken. De morele middelen om de mensen terug aan het werk te krijgen, gaan van het moordend schuldgevoel dat de ambtenaar van de RVA de dopper elke dag poogt te bezorgen, omwille van het feit dat hij nog geen werk gevonden heeft, tot de bewerking van de massa door de media waar tussen de werkers en de doppers verdeeldheid wordt gezaaid. De werkers die dan dubbel hard de vervreemdende arbeid aanvoelen gaan dan natuurlijk ook mee schelden op die 'profiteurs'. De werkelijke profiteurs zijn natuurlijk diegenen die de arbeiders en bedienden ontslaan om hun miljoenenwinst veilig te stellen. Het meest logische gevolg van technologische vooruitgang en verhoogde arbeidsproductiviteit zou natuurlijk moeten zijn arbeidsverkorting op eenzelfde loonpeil. Maar we leven nu eenmaal in een systeem daar diegenen die de beslissingen nemen, enerzijds de mensen liever niet zo vrij zien, en anderzijds wiens winsten eventueel zouden dalen bij zulk een maatregel. Onze houding ten opzichte van gehandicapten heeft iets minder te maken met hun onproductiviteit, en meer met het winner/loser denken waaraan we zoals reeds gezegd onbewust aan verslaafd zijn. Gastarbeiders worden volgens de loop van de geschiedenis vriendelijk onthaald, en onheus terug weggestampt. Het verhaal is welbekend: er was eens een tijd waarin ons land in volle expansie vele en vele gastarbeiders als werkkraft nodig had om in de Limburgse en Waalse mijnen o.a. het vuile werk te doen. Mechanisatie, overschakeling op andere geïmporteerde energiebronnen zoals de olie en aardgas, en de economische recessie met de welbekende werkloosheidscijfers veranderden de tijden, en hop daar werden een heleboel media ingeschakeld om die gastarbeiders buiten te krijgen. Opnieuw zoals met de hetze tegen de doppers speelt de pers een doeltreffende sfeerschepende rol: haast rassistisch worden moordtaferelen extra benadrukt waar vreemdelingen iets mee te maken hadden, en aan de misdadige kant stonden. Het is onthutsend hoe deze normen die uiteindelijk enkel ten dienste van een economisch systeem werden gefabriceerd in het belang van enkelen, tenslotte worden overgenomen door hele lagen van bevolkingen die vervolgens deze economische elementen gaan aanwenden om mekaar te beoordelen en uiteindelijk dingen gaan doen die nuchter beschouwd op menselijk vlak totaal zinloos lijkt, maar ja, economisch waardevol is voor de heren aan de top. Het toppunt van dit alles lijkt bevat in het verlangen van het bereiken van 'the american dream'. Deze dream bestaat erin van het te 'maken' op economisch of politiek vlak. Het is het economisch waardesysteem in zijn duidelijkste vormen uitgedrukt: ieder wordt uitgenodigd om zich hoger op te werken, om het systeem te verfijnen en het efficiënter te laten werken; het is het grondig selectieproces in het hiërarchisch spektakel dat er wel voor zal zorgen dat de normen en waarden perfect overgeleverd wordt. Het is de geheime formule

volgens dewelke iedereen zich op de economische markt moet trachten waar te maken en zijn talenten te bewijzen. Talenten die goed bevonden worden, indien ze passen in de strategie die enkelen hebben opgemaakt voor het functioneren van deze samenleving, zullen rijkelijk beloond worden. Voor de meerderheid van de mensen zullen het liefst onpersoonlijke mechanische kwaliteiten moeten zijn, (bv. bandwerk) omdat slechts voor een klein aantal mensen een creatieve bezigheid voorzien is.

Het is duidelijk dat een heleboel fundamentele beslissingen getroffen worden door een kleine groep economische pokerspelers, en het gevolg zijn van de juiste liggen van de economische kaarten. Het is bv. blijkbaar de loontrekkende klasse die de prijs moet betalen voor de crisis, alhoewel het de arbeiders en bedienden waren die door hun werkkraft aan de basis lag van de opleving die aan de recessie voorafging. Wat zouden wij zonder het werkvolk zijn? Het is geenszins de daling van de produktiviteit van de arbeiders die aan de basis lag van de daling van het BNP. Dat stel bankiers dat het nodig vindt hopen fabrieken over te brengen naar andere landen, omwille van lagere loonkosten. Daar ligt een grote oorzaak. Iedere producent profiteert van het argument crisis en stijging van lonen, om zijn produkten qua prijs fors de hoogte in te drijven. Neem nu de huren. Iedereen zegt het is crisis, dus ik ga mijn huur pogen op te drijven zoals iedereen, ver boven het inflatieritme. Winsten nemen ohtzaglijke vormen aan, en er zijn daarvoor bezuinigingen die vooral te snoeien vallen in de portemonnee van hen die door hun werkkraft deze samenleving hebben mogelijk gemaakt. Wij wilden verder nog stellen, dat het ons zinloos lijkt dat iedereen nog verder zoveel energie gaat steken in het bevechten van een groter deel van de koek voor zichzelf. Als al deze energie morgen is geconcentreerd wordt op het verwerpen van de huidige functionering van de samenleving, dan konden we misschien overmorgen al iets anders opbouwen.

Een andere zinloze normering die wordt opgedrongen ligt bevat in de hele discussie rond atoomenergie. Opnieuw heeft de bevolking bij de discussie rond een zo fundamenteel probleem - tenslotte staan we hier aan de splitsing van twee wegen die de beschaving uit kan - niet de minste inspraak en uiterst weinig informatie. Een weg leidt naar het gebruik van de nucleaire energie, en als zelfs een heleboel wetenschappers beweren dat de radioactiviteit die ontsnapt aan de kernreactoren in dit huidig stadium van de wetenschap, gevaarlijke proporties aanneemt, kan in serieuze mate getwijfeld worden aan de mate van verantwoording van het projekt. Per seconde ontvangt de aarde van de zon een totale vermogen van $1,75 \times 10^{17}$ watt. Een deel hiervan wordt teruggekaatst, voor door de wolken, de oceanen en de met sneeuw of ijs bedekte delen van het aardoppervlak. De straling die door de aarde geabsorbeerd wordt vertegenwoordigd een vermogen van $1,0 \times 10^{17}$ watt. Wat energie betreft betekent dit uiteraard, dat de aarde elke seconde 10^{18} watt-seconde en elk jaar $0,9 \times 10^{18}$ kilowattuur stralingsenergie absorbeert. Dit is meer dan tienduizendmaal de totale hoeveelheid energie die door alle landen tezamen per jaar verbruikt wordt. (1)

Apathie, machteloosheid tegenover die beslissingen van een kleine groep bankiers heeft alles te maken met de verslaving aan deze technologische samenleving. Het consumptie-zijn van onderwijs, politieke beslissingen, tv-kijken, reclameprodukten. Zoals reeds gezegd wordt de mens als het ware als een koning rondgevoerd in dit industrieel park - als hij natuurlijk zijn 8 uren gewerkt heeft - maar tegelijkertijd heeft dit hem een hoop eigenheid doen verliezen (cfr. Fromm: het verlies om zich angstig of gelukkig te voelen; Illich: het verlies aan creatieve omgang met de produktiemiddelen; Reich: het niet meer kunnen bereiken van de totale overgave voor een partner in o.a. een orgasme; Marcuse: het eendimensioneel denken, de technologische vooruitgang die een soort van natuurlijke waarheid heeft geïnstalleerd). Deze samenleving is dus doordrenkt van een kapitalistische rationaliteit, waarbij ieder zich moet trachten waar te maken op de economische markt. Ieder wordt gevraagd zich te werpen in de selectieprocessen om de hoogst mogelijke post te bereiken, maar tegelijkertijd moet men zich zonder protest verzoenen met de situatie. In hoge deze vooraf bepaald is door enkelen. Om dit systeem mogelijk te maken en geruisloos te laten verlopen heeft men conditioneringsprocessen die het 'leven' in de mens grotendeels zullen doden en een gedisciplineerd gedrag zullen trachten te bevorderen in functie van de autoriteiten die de mens gedurende zijn leven zullen trachten te overheersen. Welke snode plannen kan men hiertegen smeden?

Primordiaal lijkt het ons alle initiatieven te steunen die te maken hebben met anti-autoritaire opvoeding en die rekening houdend met de ideeën en verworvenheden van de psycho-analyse het individu in alle vrijheid laten opgroeien. Deze anti-autoritaire opvoeding moet een bevrijding brengen van de huidige gezinsstructuren, onderwijsstructuren en de religieuze beïnvloeding. Dit impliceert een normale seksuele evolutie laten plaatsvinden in alle vrijheid. Dit is gesteund op de theorie dat een bevredigd individu geen conflicten met anderen zal zoeken om bevrediging te vinden en moreel volledig zijn zichzelf op eigen gezag zal kunnen besturen. Het goddelijk gezag lijkt af te nemen voor de komende generatie, maar anderzijds neemt het gezag van een ander soort idolen toe, in de welke eenzelfde soort religieuze verering merkbaar is. Secundair lijkt ons belangrijk alle initiatieven te steunen en te ondernemen die de mondigheid en kritische zin van de mensen terug activeren. In dit verband citeren we als voornaamste structuren de wijkraden en de fabrieksraden. Wijkraden zijn zeer belangrijk omdat ze de onmiddellijke leefeenheid van de mens uitmaken, en hij in de eerste plaats hierin zal geïnteresseerd zijn om samen met de andere wijkbewoners hierover beslissingen te nemen om de wijk in te richten. Fabrieksraden moeten de discussie starten over de werkomstandigheden in het algemeen, maar vooral aandacht besteden aan de zin van de productie nl. de eventuele maatschappelijke schadelijkheid van het produkt, en de autoritaire organisatie van het werk. Hierbij kan men een aanloop nemen tot een socialistische staat waar eenieder mee beslist en discussieert over de produkten en de werkverdeling.

Een onmiddellijk bruikbaar socialisme heeft betrekking op wat men zou kunnen noemen: de grote weigering. Dit houdt in hethandich afzetten tegen de heersende economische toestanden, door zich n. m. te weigeren zich in te schakelen in het huidige arbeidsproces, maar tegelijk leefbaar te blijven. Voor velen is de psychologische prijs die voor het dopgeld moet betaald worden te hoog, en daarom stellen we hier een aantal dingen voor, die tegelijk leefbaar zijn en tegelijk een fundamentele andere arbeidssituatie te kennen geven. Een tiental mensen kunnen over het algemeen wel wat beginkapitaal bijeenbrengen om een soort van produktiecoöperatief te starten. Zo bijvoorbeeld zijn er in Parijs verschillende initiatieven van restaurants die in zulk systeem gemeenschappelijk worden uitgebaat door een klein aantal mensen die er werken zonder baas en de winsten samen te verdelen. Tevens zijn deze restaurants ingericht als buurthuizen, en zijn de prijzen er zo laag mogelijk gehouden. Dit soort problemen stelt zich vrij dringend voor een aantal studenten die binnen de studententijd overgegaan waren tot een fundamentele negatie van de bestaande toestanden, maar eens in het werkelijke leven moesten buigen voor het leefbaar maken van een gezin, en vervolgens zich lieten verleiden tot het opnemen van leidende uitbuitende postjes. Hebben kunstenaars het iets gemakkelijker, en kunnen zij het individueel binnen hun creativiteit wel ergens leefbaar geld versieren, dan moet het voor een heleboel andere mensen ook mogelijk zijn om met een beperkt aantal vrienden een onderneming in zelfbeheer te starten, die blijvend zijn steun zal kunnen verlenen aan de opbouw van een andere samenleving. Een grote opmerking dient hier evenwel geplaatst. Het ideaal van de grote weigering mag niet beperkt blijven tot het zich 'happy' voelen, en trachten voor zichzelf de best mogelijke oplossing eruit te melken. Hoe kan een kunstenaar zich ten volle creatief voelen, als hij niet beseft dat in deze samenleving creativiteit uit den boze is, en het overgrote deel van de bevolking er moreel toe gedwongen wordt deze menselijke eigenschappen te verdringen. De produktiecoöperatieven moeten wel degelijk weten welk verzet hun niet-autoritaire organisatie inhoudt tegen de heersende levensomstandigheden en welk een bevrijdend principe zij, door voldoende propaganda, zouden kunnen aantrekkelijk maken voor heel wat meer mensen.

Het ideaal socialistisch menstype is er een die zich losgemaakt heeft van alle mogelijke autoriteiten die zijn gedrag zou kunnen beïnvloeden. Wij bedoelen hier bv. de autoriteit die het lief voor zovelen betekent in een grenzeloze afhankelijkheidsrelatie, de autoriteit die de drank voor zovelen betekent, de schuldcomplexen die ieder uit zijn jeugd als overbodige ballast heeft moeten meedragen, de autoriteit die iedereen aan de lijve meemaakt elke dag op het werk, bij de confrontatie met de dop etc... Dit losmaken uit autoriteiten moet en zal het aantal misdaden, voortgesproten uit een nood en behoefte die iemand niet kon voldoen door normale menselijke gedragingen, sterk verminderen.

Hier willen we verder uitwerken waarom we sterk gekant zijn tegen een voortdurend benadrukken van de loonstrijd in fabrieken. We hebben vroeger al vermeld dat het onjuist is dat de huidige economische crisis moet betaald worden door de werkende bevolking, omdat deze laatsten met de oorzaak niets te maken hebben. Er is echter nog het volgende aspect. De geraffineerdheid van de reclamespots heeft aan de loontrekker een voortdurende stimulans gegeven om voor te werken, om zich waar te maken. Dit schijngeluk, dat zich kan laten vertalen door de drang naar het nieuwste model van auto, de laatste technologische snuffjes etc... speelt duidelijk mee bij de strijd voor loonsverhoging. Het is de valstrik die de reclame gespannen heeft, en die ieder meer van de glitter doet verlangen. Loonsverhoging bevechten is slechts een deelaspect die onder hogervernoemde motieven louter systeembevestigend werkt. Natuurlijk zijn wij tegen de huidige verdeling van de winsten, maar hier zal niets fundamenteel gewijzigd worden als de baas een klein percent van zijn miljoenenwinst moet afstaan rond loonsverhoging, die de loontrekker te gemakkelijk als een belangrijke klasse-overwinning zal gaan beschouwen. Meer fundamentele discussies moeten gepropageerd worden zoals 'Waarom werken aan iets waarop ik geen invloed heb?' 'Welk is de maatschappelijke zinvolheid van het product?' 'Zou de produktie nog in die mate geschieden als het volk erover kon beslissen?'. Deze vragen moeten leiden tot een serieus in vraag stellen van de huidige fabrieksstructuur. De serieuze argwaan die er bestaat tegen alle eisen die naar corporatisme snuiven gaat terug op een van de bewuste nevenwerkingen van dit systeem. Deze economie heeft nood aan een oneindig aantal individuele consumentjes, die allen zijn gelijkgeschakeld wat betreft de smaak en de gedraging. Men heeft natuurlijk de individualiteit nog niet ten volle gedood, en zo tracht ieder in zijn groep binnen een bepaalde mate zo sterk mogelijk te beantwoorden aan de eisen van dat reclamesysteem, door zoveel mogelijk financiële middelen te eisen van hun respectievelijke bazen. Binnen deze redenering zal ieder dan ook enkel bekommerd zijn voor de eigen problemen en de rest letterlijk en figuurlijk laten stikken als aan zijn problemen geraakt wordt. Het toppunt van corporatisme is dan als de heren studenten op straat komen om de verhoging van hun inschrijvingsgeld of de laattijdige uitbetaling van studiebeurzen zonder hierbij ook de maar de mindste link te leggen naar het feit dat dit onderwijs gericht is op de eisen van de industrie, en dus niet in functie staat van de bevolking. Er studeert 10% van de arbeidersklasse aan de univ. Door wie worden de studiebeurzen en staatssubsidies aan de universiteiten betaald om de 90% andere studenten te laten studeren? Door o.m. 60% van de bevolking die arbeidersklasse genoemd wordt en slechts 10% van zijn kinderen weet te studeren.

Een belangrijke aspect van onze werking heeft betrekking op de muziek en daar zullen we het dan tenslotte over hebben. Laten we stellen dat de muziek in deze sfeerloze maatschappij wel één van de voornaamste bindmiddelen is, en wel één van de belangrijkste geestelijke manipulatoren. Net als alcohol is de muziek een soort van drug om uit de vervelingswereld van deze maatschappij te ontsnappen. Muziek uit de hit-

parade is een belangrijke faktor in heel het schijn-
 glitter dat de reclame in deze maatschappij tovert. De hit-
 parademuziek met zijn steeds terugkerende melodieën, zijn
 oereenvoudig en sweet ritme, zijn sprookjesachtige teksten,
 die ideologisch duidelijk hun functie hebben en de maat-
 schappelijke opvattingen over seksualiteit nog eens extra
 in de verf zetten. 'You'll be always true' etc...
 Tegen dat soort kitsch pogen wij degelijke muziek te plaat-
 sen en wat ook wel belangrijk is aan zeer lage prijzen, als
 we de vergelijking mogen maken met Brussel.

De concrete werking van Skal zal dit jaar uit-
 getekend worden volgens maandthema's. Oktober beschouwen we
 als de 'filosofische maand', om een hoop ideeën op een rijtje
 te zetten. Deze brochure is daar een element van, en ook
 de aandacht die zal besteed worden aan Wilhelm Reich, die wij
 zeer belangrijk vinden. De film 'Mystères de l'organisme'
 en de voordracht met Prof. De Jonghe vormen hiervan de delen.
 De redenen om problemen als 'alkoholisme' en 'atoomenergie'
 aan te pakken, moeten in het licht van bovenstaande tekst
 vrij duidelijk lijken. Verder is er de meer informele avond
 over de 'punk'-beweging en zijn er de optredens van Jesse
 Ballard Band en Kaz Lux & Bien Servie. Last but not least
 hopen we u te ontmoeten op het Ungeluufvlak Fiest in het
 Leuvens Stadspark op 10 & 11 oktober.

Socio-Kulturele Aktiegroep

Leuven

Kontaktadres: Vlamingenstraat 102, Leuven

016 / 22 47 64

oooooooo

V.U. Luc Vanheerentals, Vlamingenstraat 102, Leuven

KORTE INHOUD :

oooooooooooooooo

Wilhelm Reich	3
Herbert Marcuse	14
Ivan Illich	19
Erich Fromm	24
Politiek Platform Skal	29

oooooooooooooooo